

М. Бручковський

Шкіряна промисловість
та її найважливіші
сучасні проблеми

Из призовых молодых
лит у записанных старший
«редакционер» не спорад...
М. Гурковский

УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІЧНА ВИСОКА ШКОЛА В МЮНХЕНІ

МИКОЛА БРУЧКОВСЬКИЙ

ШКІРЯНА ПРОМИСЛОВІСТЬ

ТА ЇЇ НАЙВАЖЛИВІШІ СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

ДИПЛОМНА ПРАЦЯ
МЮНХЕН — ВЮРЦБУРГ

1948

Накладом автора

1980

Друкарня Видавництва „Гомін України” з обм. пор.
140 Bathurst St., Toronto, Ont., Canada M5V 2R3

UKRAINIAN ECONOMIC HIGH SCHOOL IN MUNICH

MYKOLA BRUCHKOWSKYJ

LEATHER INDUSTRY
AND ITS MAIN PROBLEMS AT PRESENT

A Diploma Dissertation

Munich-Wuerzburg

1948

A Private Edition

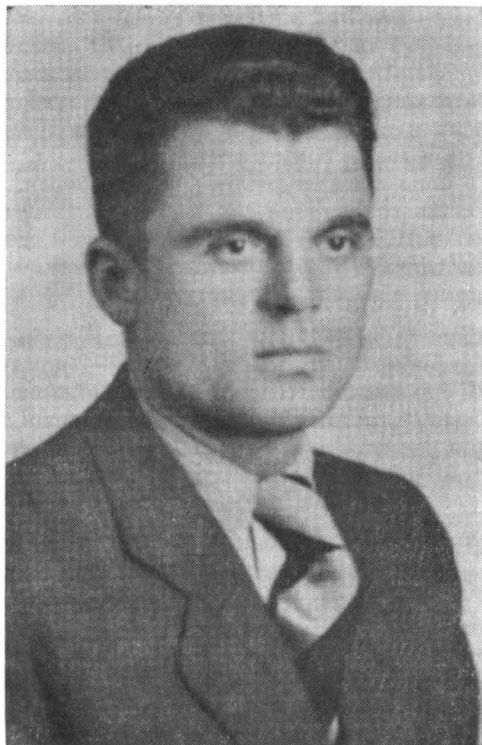
1980

Printed by "Homin Ukrainy" Publishing Co. Ltd.
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3

З М І С Т

	Сторінка
Зміст	7
Згадати студійні роки (від автора)	9
Передмова	11
Вступ	13
Сира шкіра	15
Торгівля сирою шкірою — її ринкові проблеми	34
Організація перерібки шкіри	41
Гарбування	46
Викінчення шкіри (апретура)	56
Замісники шкіри та їх економічне значення	66
Україна в світлі шкіряної промисловости	71
Література	81
Українська Економічна Висока Школа у Мюнхені	83

ЗГАДАТИ СТУДІЙНІ РОКИ (Від автора)

Цю дипломну дисертацію публікую як свідка студійної праці та мого зацікавлення після Другої світової війни, коли прийшла потреба міняти рушницю на книжку. Публікована тут праця також є доказом глибокого мислення української інтелігенції тих років, що не розгубилася серед зруйнованих мурів Західньої Європи та відразу, як тільки втихли гармати, — почала організувати мережу шкіл, додаймо — у несприятливих еміграційних умовах.

Не для слави публікую цю працю на тему „Шкіряна промисловість та її найважливіші сучасні проблеми”. Моє ім'я на ній видніє як свідок тих років, коли без підручників, бібліотек, належного шкільного обладнання, якась невидима сила підказувала — вчися, бо Батьківщина потребує освічених і навчених працівників. Це було понад тридцять років тому. Ясно, в цій моїй праці я вповні не розв'язав питання шкіряної промисловости, але його, мабуть, перший порушив дипломною працею;

зібрав усі тоді можливі джерела рідно- та іншомовні. Сподіваюся, що на сьогодні організація та економіка шкіряної промисловости в усіх країнах, а в тому й в Україні пішла значно вперед.

Під час моїх студій на Українській Економічній Високій Школі в Мюнхені (УЕВШ), що працювала в рр. 1945-1951, я помітив ще одну важливу деталь: на зарані нашої історії ми зростали від плуга до меча, а від половини нашого тисячоліття наші сусіди почали нас знову спихати від меча до плуга. Серед населення Західньої України за міжвоєнної Польщі наслідком національного та віроісповідного гніту населення почало шукати праці в кооперації, відважніші йшли в торгівлю, а інші зрідка почали організувати малі підприємства. Будучи в містечку Соколівці, час від часу я брав частинну участь в ярмарковій торгівлі. Тоді подглянувши, що один гріш може помножитися в кількоро. В останній війні я був жовніром, а коли вона скінчилася, у Вюрцбургу, на початку 1946 р. я зорганізував спілку скупляння сирих шкір. У тому ж часі вписався на студії економії УЕВШ та у вільний час доглядав своє підприємство. Отже, моя дипломна праця писана частинно з власного досвіду з включенням до неї досвіду інших підприємств.

Залишивши Європу у 1949 р., у Канаді я зустрів зовсім відмінні умови ведення підприємств, треба було років — приглядатися і готуватися до власних спроможностей вести власне підприємство. У 1958 р. я почав вести власну „гостинницю”, у якій працюю до сьогодні. Це власне доказом, що раз вступивши на шлях вести власне підприємство, людина не перестає думати мати його всюди, де до цього пригожі можливості.

В брошурці „Шість років Української Економічної Високої Школи (1945-1951)” (Мюнхен, 1951) невідомий автор на стор. 6-й пише: „Завданням УЕВШ — підготувати кадри для державних установ та кооперативних і приватних підприємств...”, а на стор. 8-9 продовжує: „... Темі праць взято з різних галузів господарства, залежно від зацікавлення автора. Як видно з реєстру дипломних праць, їхні теми мають пряме або посереднє відношення до відбудови господарства України...”

Пройшовши далекий шлях з України в чужі краї, аж за море, іноді повертаюся думкою у роки, коли ми залишили нашу працю на батьківських нивах та в Другій світовій війні прагнули мати зброю в руках. Коли їй нам чужі армії вибили з рук — ми взяли за книжку, студії, а коли годі було влаштуватися у перенаселеній Європі — ми перемістилися у доброжичливі країни й тут в більшості випускники УЕВШ, як і інших наших високих шкіл, відкрили власні підприємства, інші занострифікували свої дипломи, а частина перекваліфікувалася на інші потрібні професії.

У кожного з нас власні шляхи життєвих студій, а найголовніше одне, щоб вся наша діяльність збігалася до однієї мети — помножувати силу нашого народу.

П Е Р Е Д М О В А

Здавалося, що дисертацію „Шкіряна промисловість та її сучасні проблеми” інж. Миколи Бручковського, захищену понад тридцять років тому на Українській Економічній Високій Школі в Мюнхені, 1948 р., вже притрусили порохи. Але вона відлежала свою карантену, почала приготуватися до друку та згодом дістанеться до рук заінтересованих читачів і на полиці університетських бібліотек. В Америці пильнують, щоб важливіші дипломні праці були друковані, зняті на фільми, або прозїрки. Бувають дуже рідкісні теми, до яких у дослідників великий інтерес, або теми, що хтось на півсторіччя перший порушив і, вони, ніби забулися. Отже, такі теми треба відновляти. Дипломних праць у нас є сотні, але видати їх тяжко, бо вони дефіцитні. Рідкісною темою є вищезгадана дипломна праця і тому автор її робить велику прислугу українській шкіряній промисловій науці, що видає її друком.

У минулому в нашій народі цю галузь промисловости називали *г а р б а р с т в о м*, а в сиву давнину була ще назва *ч и н б а р с т в о*, це кустарна перерїбка шкір тварин. Шкіру мочили в суміші вапна з попелом, що народ називав *з о л и т и*, здїймали волосяне порїстя, клали в хлїбний квас та пересипали дубовою корою, після тижнів мочення шкіра була готова до дальшого вичинення. Згодом чинбарство розділилося на *к у ш н і р с т в о*, що зайнялося виправкою, переважно овечих шкір на кожухи та *л и м а р с т в о*, або вирїб *с и р о в и ц і* на упряж, ремені, паси, валізок, гаманців, рукавиць, кїнської зброї та дрібних шкіряних речей. Всі старі назви, способи виробу автор в цій праці обговорює під модерною назвою — *ш к і р я н а п р о м и с л о в і с т ь*.

За історичними джерелами гарбарство вже було знане в Русі-Україні X-XII ст., що в пізніших віках продукти цієї галузі нічим не поступалися західнім народам. У близький нам час, 1912 р. в Україні було 36 шкіряних підприємств, що затруднювали 1548 робітників. В гаслі Української Радянської Енциклопедії подається, що в Києві існує Науково-Дослідний Інститут шкірництва, але з пошуків знаємо, що література на цю тему зовсім не розвинена.

Ми завдали собі труда й переглянули предметний каталог Конгресової Бібліотеки у Вашингтоні, що реєструє видання майже в усіх мовах, але в періоді 1950-1977 рр. ми не знай-

или ані однієї назви українською мовою, натомість десятки назв видніють російською мовою. Причини слабого розвитку цього роду літератури можуть бути різні, а на нашу думку, найголовніші, — сильне зменшення поголів'я тварин за період від 1932 р., коли введено колективну систему господарювання, в якій дуже зменшилася тяглова сила коней, що їх частинно заступив трактор. Колись самостійний господар, маючи власні коні, міг поїхати куди хотів, вони робили його вільною людиною; з цього ще була друга господарська користь — натуральне добриво, органічна порохня до вирощування поживи, або життєвої енергії.

В цій дипломній праці автор подає коротко про значення шкіри в загальному користуванні людини, як також різних обладнань, прикрас, а навіть в інших промислах. Описує давні способи виправи шкір, що ще за нашого часу був знаний „юхт” на взуття та фабричний „хром”. Тут же подана коротка історія розвитку шкіряної промисловости в Україні та для порівняння і в інших країнах. Часті відсилання до цитованої літератури роблять цю працю довідковою, а в наших еміграційних умовах майже піонерською.

Автор публічно захищав свою працю 10-го вересня 1948 р. Пригадую його відповідь на запит „Чи в Україні шкіряна промисловість належно розвивається?” Студійник висловив думку, що тепер поголів'я тварин сильно зменшилося, та що в суспільній формі ведення народнього господарства й його промисловости силою умов надмірна бюрократія загнуждана наказами згори, а не практичною контролею процесу хемічного тривання випуску продукції. Досвідчений робітник знає, коли шкіра готова до сушення, сортування та остаточного викінчення на готовий продукт; натомість керівний центр рахує дні після складеної пляном таблиці, зовсім не знаючи про умови дійсности на місцях продукції.

Ця особливого призначення дипломна праця не знайде багато читачів, але вона утривалить пам'ять спільних зусиль нашого покоління, що воно думало про зброю, мало наснагу до науки, а головню брало жваву участь в усіх ділянках нашого національного життя, а в тім випадку — активну участь у приготуванні себе до праці в народнім господарстві вільної України.

Д-р Максим Бойко

В С Т У П

Шкіра*), як важлива потреба людського життя — захорона перед холодом, вогкістю — з давніх-давен була необхідним продуктом людського господарювання.

Колись шкіру здебільшого застосовувано в одязі, озброєнні, домашньому устаткуванні, але хоча сьогодні заступили її більшою мірою тканини, бляха, сталь, то все ж не дала вона себе витиснути з однієї з найнеобхіднішої частини одягу — взуття, та й промостила собі дорогу до многих нових приміненнь у модерній індустрії, в заспокоєнні вибагливих потреб цивілізації, як найвартісніший матеріал.

Запобігання на цей матеріал зростає тим більше, що кількість худоби щодо кількості людей і їх потреб щораз на світі менша. Тому господарювання шкірою вимагає щораз більшої економності й раціоналізації. Зокрема на наших рідних землях, де внаслідок некорисних господарських перемін в останній добі, це відношення незвичайно послабилося. Та й до того часу — перед першою світовою війною й між обома світовими війнами, хоч наші землі, в порівнянні з іншими краями, були не на останньому місці в світі в плеканні худоби й продукції шкіряної сировини, то шкіра — товар і вироби зі шкіри були в нас надто цінними. Шкіряні вироби в середньому бюджеті української родини займали високі позиції. Бувало, що одною парою чобіт мусіла вдовольнитися ціла родина, що на взуття треба було продати неспівмірну кількість хліборобського плоду, а й сьогодні на великих і багатих просторах нашої Батьківщини треба присвятити велику частину праці й заробітку, щоб забезпечити себе й свою рідню в необхідне взуття, що вважається там неабияким люксом. Таке з культурного й соціально-господарського погляду ненормальне явище на наших землях давніше й тепер пояснюється незвичайним недбальством в господарюванні сировинним матеріалом шкіри, не-

*) Вживаючи в нашій праці синонімною в нашій мові назви „шкіра“, ми, де буде треба, будемо відмічувати технічні розрізнення шкіри: а) „сирої шкіри“ — (старослов'янська назва „скоро“, староукраїнська кожа; німецька: Haut, Fell; англійська: Hide, Skin), тобто щойно знята шкіра без огляду на величину, з вбитої тварини та відповідно законсервована, б) „готової шкіри“ (старослов.: усма, нім.: Leder, англ. leather), тобто вироблена шкіра та придатна до вжитку.

раціональною переріркою, обставиною, що оцей важливий продукт селянської праці опинювався в руках недбайливих і несовісних торговельних посередників, перерірка проходила нерационально в віддалених місцях і етапах, або й закордоном, технічна відсталість шкіряної індустрії тощо.

Маючи на увазі всі оці недоліки й потреби шкіряного виробництва в нашому краю, з думкою про творче майбутнє нашого народнього господарства, ми вибрали собі цю тему нашої праці не тільки тому, що виявляємо в тому напрямі чисто теоретичне зацікавлення. Скитаючись по чужині, ми вспіли засвоїти собі досі чимало досвіду з обсервації чужинної шкіряної промисловости, поробити деякі цікаві висновки й порівняння, а й практично теж познайомитися з тією господарською ділянкою. Поглиблюючи свій практичний досвід теоретичними студіями шкіряної господарської ділянки, ми хотіли б на широкому тлі досліді продукції шкіряної сировини в світі, в поодиноких краях, що передують у тій продукції, розглянути організаційні й технічні методи праці в заготівлі сировини, її перерірки, торгівлі та підмітити важливіші сучасні господарські проблеми шкіряної промисловости в світі, щоб на такому тлі краще збагнути наші власні недоліки й потреби тієї ділянки та спробувати накреслити напрямні про майбутнє розбудови нашого народнього господарства на шкіряному відтинку.

В порядку поділу цієї нашої праці розглянемо наперед розвиток і стан продукції заготівлі й торгівлі шкіряною сировиною в світі за поодинокими передовими краями продуцентами й консументами.

В другому розділі розглянемо організаційно — виробничі методи перерірки, в третьому товарознавчі моменти, в четвертому проблеми конкуренційних замісників, в п'ятому розділі переглянемо розвиток, сучасний стан і господарські можливості шкіряної промисловости в Україні.

В нелегких умовах студій, ми старалися використати максимум можливостей в розшуках за чужинною й не надто багатою нашою фаховою літературою, що стосується до предмету нашого досліді й здається нам, що найвартніше з тієї літератури вдалося нам роздобути й використати, як долучений список при кінці праці й відклики в тексті про те засвідчують. Крім того ми не пропускали нагоди, щоб збирати ін-

формації в своїх знавців справи на рідних землях, яким за цінні інформації складаємо щиру подяку.

Ми старалися також контактуватися з видатними колами німецької шкіряної промисловости на місці й використати їх досвід та погляди на сучасні проблеми й майбутні прогнози шкіряної промисловости, вдалося нам брати участь у їх фахових зібраннях і доповідях, придивлятися до їх організаційних методів праці, як про це докладніше згадуємо в тексті нашої роботи.

Свідомі, що не все, може, докладно й вичерпуюче, вдалося нам представити в нашій праці, ми старалися відмітити те, що найважливіше в сучасній чужинній проблематиці шкіряної промисловости й на її тлі заторкнуті основні питання нашої власної шкіряної промисловости так, як це можна нам хоча збагнути з еміграційної віддалі.

I. СИРА ШКІРА

I. Світові продуценти, експортери та імпортери сирої шкіри

Мимо наших зусиль годі було одержати точні числа торгівлею сирої шкіри в поодиноких країнах. Щоб одначе наші слідкування, сперті на певному вихідному статистичному матеріалі, покористуємося числами з американського атласа Гуда¹⁾, а саме економічно-географічною картиною для світової торгівлі сирою шкірою, призначеною зокрема для перерібки на готову шкіру.

Статистичні дані стосуються до 1938 року і пізніших років та висловлені в мільйонах американських доларів. Спираючись на вище згаданому матеріалі можемо, у загальних рамках країни, що бере участь у світовій торгівлі сирою шкірою, поділити на три основні групи з характером

1. виключно експортним
2. виключно імпортним
3. мішаним
 - а) з перевагою експорту
 - б) з перевагою імпорту.

1) Стор. 36.

З характером виключно експортним є країни південної Америки (як Аргентина 79 мільйонів дол., Бразилія 26 мільйонів дол., Уругвай 15 мільйонів дол.), Південна Африка (Унія Півд. Африки 22 мільйонів дол., Мадагаскар 4 мільйонів дол.), Південна Азія (кол. Бріт. Індія 73 мільйонів дол., Китай 17 мільйонів дол., кол. Голландська Індія 6 мільйонів дол.) та Нова Зеландія 14 мільйонів дол.

Характер виключно імпоротної країни мають США 151 мільйонів дол., СРСР 23 мільйонів дол. та Японія 5 мільйонів дол.

Як приклад на мішаний характер з перевагою експорту є країни: Австралія з 45 мільйонів дол. на 5 мільйонів дол., Канада 14 мільйонів дол. на 10 мільйонів дол., Італія 45 мільйонів дол. на 43 мільйонів дол. Мішаний характер з перевагою імпорту ціхує Європу (крім Іспанії, Італії та Балкану), а як представників беремо:

Велику Британію з 127 мільйонів дол. на 89 мільйонів дол.

Німеччину з 117 мільйонів дол. на 23,5 мільйонів дол.

Франція з 55 мільйонів дол. на 23 мільйонів дол.

Цілу земську кулю, стосовно торгівлі сировою шкірою можемо у загальних рамках поділити на дві смуги: північну та південну. Північна: Європа, СРСР, Японія, США — і м п о р т е р и. Південна: Південна Африка, кол. Бріт. Індія, Китай, кол. Голландська Індія, Австралія, Нова Зеландія та ціла Південна Америка — це е к с п о р т е р и.

Між тими двома пасмугами буде йти перевіз сирової шкіри з південного продукційного до північного консумпційного з тим одначе, що в північному буде теж продукція — і так: у США у році 1939 на 19,203.000 штук сирової шкіри з рогатої худоби, які перебрали до перерібки американські гарбарні, було 85,8% домашньої, то значить, США продукції²⁾, а 14,2% імпортованої. Німеччина покриває (за Гофманом³⁾, рік 1936) до 45% запотребування власною продукцією.

Отже, як бачимо, імпортні країни мають немалу власну продукцію. Це значило б, що не кожна країна, яка продукує сиру шкіру, стає експортером. Щоб продукційна країна стала експортером, мусять діяти різні фактори, на які у загальному нарисі хотіли б ми звернути нашу увагу. Країни з розвиненою індустрією і пропорційно великим населенням, як Німеччина, до II. світової війни чи США, є країнами недобору

2) A. Wilson: Leather Manufacture, p. 78.

3) H. Hoffmann: Das Rohstoffproblem der deutschen Lederindustrie, S. 69.

(Zuschussgebiet) для сирої шкіри. Країни надвишки (Ueberschussgebiet) є майже всі аграрні країни світу, саме ті, які мають велике число худоби, мало індустріально розвинені та з релятивно малим населенням (Пор. Табеля І.).

ТАБЕЛЯ І.
СВІТОВЕ РОЗМІЩЕННЯ РОГАТОЇ ХУДОБИ:

Рогата худоба⁴⁾		
Частина світу	в штуках	Населення (осіб)
Європа:		
Німеччина	18,937.900	66,029.000
Франція	15,670.000	41,228.466
СССР	49,256.000	128,125.000
Америка:		
США	68,213.000	122,775.046
Південна Америка:		
Аргентина	30,867.900	11,846.655
Бразилія	42,539.200	30,635.605
Африка:		
Південно-Африканська Унія	15,224.500	11,574.687
Австралія — Нова Зеландія	14,648.700	10,330.000
Кол. Бріт. Індія	122,573.700	352,837.778
Кол. Голландська Індія	4,739.300	60,727.233

На світове розміщення худоби впливає у першій мірі клімат. Там, де цілий рік тепло, та постійно свіжа паша, злишність будови схоронищ для худоби на час зими, дається змога держати більшу її кількість.

Само держання худоби має різні цілі. В Європі служить до заспокоєння їдального м'яса, під час коли в південній Америці збільшення числа худоби зв'язується з індустрією заморожування м'яса призначеного на експорт. Тут належить добачуватись високого числа продукції і експорту сирої шкіри (Табеля ч. 2.), бо у зв'язку з малим населенням і його консумпцією м'яса, цього не можна було б досягнути. Число рогатої худоби в Аргентині до 1877 року, до хвилини, від якої розвинулася індустрія замороженого м'яса, виносило 14,2 міл. штук, у році 1914 вже 25,9 міл. штук, а 1922 р. збільшився на 37 міл. штук.

4) Statistisches Jahrbuch fuer das Deutsche Reich, 1936.

ТАБЕЛЯ ч. 2.

**АРГЕНТИНСЬКИЙ ЕКСПОРТ ЗАМОРОЖЕНОГО Й ЗАХОЛОДЖЕНОГО
М'ЯСА ТА СИРОЇ ШКІРИ РОГАТОЇ ХУДОБИ ЗА РР. 1900-1928
В 1000 ТОНН⁵⁾**

Рік	Заморожене	Захолоджене	Сирі шкіри
1900-04	64	—	54
1905-09	166	—	66
1910-14	304	25	95
1915-19	402	14	97
1920-24	270	227	129
1925	297	372	168
1926	227	431	169
1927	236	467	171
1928	125	383	142

Заки приступимо до характеристики поодиноких експортних країн, ми хотіли б звернути увагу, що деякі країни (США, Німеччина), які належать до країн недобору, стаються рівночасно експортерами, в чому їх мішаний характер. Річ в тому, що коли навіть сировина вистачає, щоб внутрішні потреби покрити, загранична торгівля виявляє числа, що стосуються до імпорту та експорту сирої шкіри. Тут має своє значення якість шкіри. Одна країна, як приклад, потребує легкої шкіри, щоб з кліматичних причин робити легку обуву, продукує однаке тяжкі шкіри. У іншій країні є протилежні явища, отже, міжнародня торгівля стає тут регулятором. Франція, яка сама являє недобір, експортує сиру шкіру. Тут добачує однаке Wagenfuhr⁶⁾, що тут йде про вивіз сирої шкіри, яка первісно прибула з французьких колоній — Мадагаскару.

Вважаємо, що подібне заходить теж у англійському експорті сировою шкірою.

Найбільше значення у світовому експорті сирої шкіри відіграють країни Ля-Плята, області південної Америки, а саме Аргентина, Бразилія, Уругвай та Парагвай, яких спільний експорт досягає вартість 121,7 міл. дол.⁷⁾

Аргентина завдячує свою продукційну надвишку тому, що у відношенні до населення розпоряджає найбільшим ста-

5) Die Wirtschaft des Aussenhandels: Entwicklung in der Weltwirtschaft, 1938.

6) Aus dem: Hoffmann: Das Rohstoffproblem..., S. 84.

7) Goode's School Atlas, S. 36.

ном рогатої худоби у світі, в результаті чого має спроможу вивозити велику кількість сирої шкіри. По роді походження відрізняється в Аргентині різні сорти сирої шкіри.⁸⁾

М а т а д е р о с — це шкіра, що походить з худоби битої у різнях для виживлення населення.

С о л я д е р о с — походить з великих м'ясних консервних фабрик. Їх зустрічається в торгівлі, лиш консервовані солею у вогкому стані. Вони є доброї якості й найбільш побажані з усіх південних американських шкір.

К а м п о с — це шкіра рогатої худоби, яку ріжуть для потреб самого населення. Є завжди в сухому стані, переважно зле консервовані та творять найгірші сорти південно-американських шкір.

Німеччина імпортувала з північної Америки сирі шкіри рогатої худоби, яка особливо придатна для виробництва підошов. У році 1913 імпортувала Німеччина з Аргентини 30,087 тонн сирої шкіри, що творило 16% її загального імпорту.⁹⁾ В 1925 році досягнув імпорт свою вершинну точку, а саме 61.183 тонн, досягаючи тим самим 46% цілого німецького імпорту сирої шкіри. Від цього моменту висота аргентинського експорту до Німеччини спадає: (1939: 14.410¹⁰⁾), а це у наслідок пасивного сальдо торговельного балансу щодо Німеччини. В імпорті США за 1939 р. відіграє Аргентина найважливішу роль та 77,198.111 фунтами сухої та мокрої сирої шкіри рогатої худоби досягає кругло 58% загального США імпорту¹¹⁾.

Сирі шкіри з Бразилії мають більш змінну якість; у тому грає певну роль і те, що чим ближче рівника худоба живе, тим менше вартісною стає її шкіра. Бразилійські шкіри вживається переважно до виробництва підошов.

У зв'язку з розвитком фабрик заморожування м'яса, по-важна кількість шкір походить з Ріо-де-Жанейро та Сао Пау-льо. Найбільшу частину шкір імпортувала Німеччина, що в році 1913 виносило 13,276 тонн.¹²⁾

8) Y. Trier: Die volkswirtschaftliche Bedeutung der technischen Entwicklung d. deutschen Lederindustrie, S. 53-54.

9) Hoffmann: Das Rohstoffproblem, S. 93-94.

10) Statistisches Jahrbuch f. d. Dr. R. 1941-42.

11) Wilson: Leather..., p. 77.

12) Stat. Jahrbuch f. d. Deutsche Reich, 1934.

По першій світовій війні імпорт зростав та вже в 1936 р. досягнув 16,449 тонн. У наслідок II. світової війни імпорт виносив 1940 р. 31,210 тонн.¹³⁾ Це єдина країна південної Америки, яка свій імпорт до Німеччини у нормальному часі постійно збільшала.

У 1939 році досягнула Бразилія 19,476.556 фунтами сухої та мокрої сирої шкіри рогатої худоби у імпорті США третє місце після Аргентини і Канади.

Найменш значними з усіх Ля-Плята країн, це Паргвай та Уругвай. Останній відіграє ще певну роль в імпорті США(за 1939 рік вивіз 7,925.977 фунтів сирої шкіри рогатої худоби.¹⁴⁾ Головне його торговельне місто — Монтевідео. На думку Демиденка¹⁵⁾, найкраща сира шкіра — це якраз з Уругваю. Аргентинські шкіри не є добрими для європейських гарбарів, бо вони замало солені, мають багато води і дуже брудні. Шкіри з тропічних країн в більшості сушені і дуже тяжко розмочуються та тяжко гарбуються, що відбивається на якостях шкіри.

У Галичині відчувається брак т. зв. тяжких шкір на підошви, і саме тому було необхідно спроваджувати їх із заграниці. Головними доставцями були з південної Америки провінції Ріо-Гранде, Ріо-де-Жанейро, Буенос-Айрес, Анте Ріо, Чіле, Перу, Колумбія. Шкіри південно-американського походження були кращі, як крайові. Були вони добре консервовані, добре очищені, а головне, не мали майже підрізів, про що було не важко у Галичині¹⁶⁾. Зате мали американські сирі шкіри випалені залізом на клубах, чи стегнах знаки т. зв. бренди.

Африканські експортери це Абесінія, кол. Британська західна та східна Африка та Унія Південної Африки. Всі вони є важливими місцями продукції сирої шкіри, при чому головний експорт припадає на Унію Півд. Африки, а це тому, що тут є корисніші кліматичні умови для годівлі худоби. Крім того в південній Африці стан худоби збільшився більше, чим населення. У р. 1904 припадало на 100 мешканців 68 штук

13) Там же, рік 1941/42.

14) Wilson: Leather..., р. 77.

15) Леськів-Демиденко: Оброблення шкіри, стор. 7.

16) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 8.

рогатої худоби, а в 1931 р. на 100 мешканців кругло 135 штук.¹⁷⁾ У зв'язку з тим імпорт до Німеччини з 581 тонн у 1913 р. зріс на 2,875 тонн в 1935 р.¹⁸⁾

США імпортували в 1939 році кругло 409.000 фунтів¹⁹⁾, тобто половину скількості, як з Уругваю.

Мадагаскар експортує виключно до Франції, яка, про що була вже згадка, частинно відтак експортує на своє конто.

З Австралії, як також з Нової Зеландії більша скількість йде до США, і так за 1939 рік Австралія ввезла до США 1,728.214 фунтів, а Нова Зеландія 2,939.539 фунтів²⁰⁾ сирої шкіри рогатої худоби. Більшого значення в імпорті повоєнної Німеччини Австралія як також Нова Зеландія не відігравали. Австралійські шкіри у своїй якості подібні до південно-американських, зустрічається їх у торгівлі переважно старанно заготовлені та насолені.

Китай має доволі велику продукцію сирої шкіри, одначе слабше розвинену шкіряну індустрію, так що більшу частину сирої шкіри можна експортувати.

Для США, щодо скількості, Китай має подібне значення, як Уругвай, з тим, що Китай імпортував в 1939 році виключно суху сирю шкіру.

Для Німеччини Китай мав важливе значення та вивозив до неї в 1913 році 6,960 тонн сирої шкіри рогатої худоби. Найвищий експорт був у роках 1927 — 3,257 тонн, та 1936 — 2,834 тонн сирої шкіри; в 1939 р. виносив 2,834 тонн.²¹⁾

Поміж азійською сирою шкірою зайняли т. зв. Кіпси кол. Брит. Індії найважливіше місце. Кіпси, це мала сира шкіра з індійської тварини цебу. Тут розрізняємо щодо заготовлення три роди²²⁾:

- 1) сухі
- 2) аршенікові
- 3) обложені (belegte)

Якостева різниця поміж сортами є велика, а найкращі — аршенікові.

17) Hoffmann: Das Rohstoffproblem, S. 95.

18) St. Jahrbuch f. d. D. R., 1936.

19) Wilson: Leather..., p. 77.

20) Там же.

21) St. Jahrbuch f. d. D. R., 1941-42.

22) Trier: Die volkswirtschaftliche Bedeutung, S. 52-53.

Мимо того, що Індія є найбагатшою країною щодо числа рогатої худоби у світі (1936 р.: 121,573.000 штук²³⁾), експорт сирової шкіри стоїть поза країнами з далеко меншим числом худоби. Тут якраз грають велику роль релігійні вірування. У головному служить худоба продукції молока. На прикладі Індії бачимо, що не все найбагатша країна щодо худоби, має найвищу квоту у експорті сирової шкіри. Індія вивезла в 1939 р. до США кругло 1,3 міл. фунтів сухої сирової шкіри рогатої худоби і ½ міл. сухих кіпсів.²⁴⁾ Для Німеччини була кол. Бріт. Індія однією з найважливіших доставців, що ввозила в 1913 р. 18,743 тонн, а по I. світовій війні пересічно 5.000 тонн сирової шкіри рогатої худоби, та кіпсів²⁵⁾. Сирі шкіри буйволів з Індії та Індокитаю, що спроваджували до Галичини, були переважно сухі. Був це грубий і тяжкий товар, однак часто надгнитий та мало щільний.

Кол. Н. Індії вивозять більшу кількість сухої сирової шкіри. По кількості найбільш вивозяться козячі, по вартості рогатої худоби. З огляду на роль Голляндії у тій області, припускаємо, що вона буде імпортувати звідтам найбільшу кількість.

В Європі, щодо густоти поверхні шкіри, найкращу сировину дає Баварія, також Швайцарія.²⁶⁾

Угорські та скандинавські шкіри мають гарне личко, а сировина італійська — слаба. Найгіршу сировину дають країни Південно-Східної і Східної Європи.

У загальному усі частини світу імпортують сирі шкіри до Європи, бо вона власною сировиною не може покрити потреби європейського ринку, головню щодо підошви. Овечі шкіри доставляються до Європи з Австралії, Сполучених Штатів Америки та з Південної Африки. Козячі шкіри, переважно сухі, привозять: Індії, Етіопія, Балкани, Тюреччина, Мехіко та Бразилія.

Як виказують числа імпортів з поодиноких країн до Німеччини (Табеля ч. 3), зайшли у їх висоті на протягу часу, т. зн. в 1913-1940 рр., великі зміни. Ці зміни, які даються завважити на імпорті лиш однієї країни, можуть віддзеркалю-

23) Пор. Табелю 2.

24) Wilson: Leather, p. 77.

25) Пор. Табеля ч. 3.

26) Демиденко: Оброблення шкіри, стор. 7-8.

вати теж певні зміни, які зайшли у цілому світовому торговельному господарстві, а це тому, що перед I. світовою війною панував поміж країнами недобору та надвишки міжнародній поділ праці. По цій війні, хоча цей поділ залишився в теорії, практично сталися різні забурення, які змінили світовий господарський круг та структуру міжнародних торговельних взаємовідносин. Крім війни спричинився до того й політичний фактор, змагання даної країни до її не лише політичної, а у першій мірі господарської автаркії.

Гарнс²⁷⁾ відрізняє структуральні господарські зміни простору та ринку світового господарства. Зміни простору полягають на державно-політичному розвитку та стосуються щодо структури самостійних осібних просторів світового господарства та їх політичного взаємовідношення. Структуральні зміни ринку полягають на приватно-господарському розвитку та відносяться, залежно від положення світового ринку, до продукційних та заробітних умов приватного господарства у поодиноких народніх господарствах. Ці структуральні зміни стоять якраз у зв'язку з індустріалізацією, давніше виключно сировинних, заморських країн.

Вже перед 1914 р. можна було завважити тенденцію щодо створення шкіряної промисловости в Аргентині та Бразилії.²⁸⁾ Війна була причиною, що ці проекти здійснювано, а радше тому, що експорт сирової шкіри залишався в державах. Шкіряна промисловість розбудилась тоді в Аргентині та у сусідній Бразилії. Аргентина доставляє вже сьогодні шкіру своїм фабрикам обуви. Не лише брак експорту, але й теж брак імпорту потрібних продуктів спричинив розвиток власної продукції.

Для охорони та розбудови молодого галузі промислу введено державну політику охоронного мита. Наслідок — зменшення експорту сировини.

Незалежно від вищезгаданого за індустріалізацією промовляло б теж і те, що країна виключно сировинного характеру є дуже вражливою на світові господарські кризи.

Зменшення квоти вивозу сирової шкіри з південно-американських країн, добачується не у зменшенні числа худоби чи

27) Aus dem: Hoffmann: Das Rohstoffproblem, S. 102.

28) Becker: Die wirtschaftliche Entwicklung d. deutschen Lederindustrie, S. 106.

убойности, а в розвитку власної продукції та виробничої шкіряної промисловости.

Аргентина не лише є в силі експортувати вже готову вироблену шкіру, але теж продукувати гарбники, які до недавня одержувала з Європи.²⁹⁾

Японська шкіряна промисловість викликала великий імпорт сирої шкіри, який у 1901 р. виносив ще 2 міл. кг, а 1925-26 рр. доходив до 15 міл. кг.³⁰⁾

Кол. Британська Індія вивозить збільшену кількість готових шкіряних продуктів, в наслідок чого кількість експортної сировини зменшилася, а шкіряна промисловість збільшилася.

Не тенденції, але факти, що інші сировинні країни не залишаються позаду й стараються свою власну індустрію розбудувати, зустрічаємо на досі ще не згаданому африканському та австралійському континентах. Цей розвиток країн з надвишкою, викликав свій зрозумілий рефлекс якраз у Європі, яка з одного боку позбавлена країн, для збуту своїх готових виробів, знайшлася без девіз, щоб закуповувати так потрібну для неї сировину.

монополь.

Крім тих чинників впливає на зміну торгівлі шкірою ще й конкуренція поодиноких держав на світовому ринку.

Німеччина тратить „значення” в Аргентині, яка підпадає під вплив Америки. Японія збільшує своє заінтересування особливо південно-американських країн; Англія остаточно поборює німецьку конкуренцію в Індіях та запроваджує там свій

Цікаво представляється позиція імпорту сирої шкіри до Росії згл. ССРСР. У 1870 р. імпорт виносив 4.000 тонн. У 1909-1913 рр. сягнув він 44,000 тонн, а в 1924-28 рр. змалів на 1,500 тонн.³¹⁾

Мабуть із загальною індустріальною політикою ССРСР, у протилежності до передвоєнних часів обмежується він до домашньої сирої шкіри, як сировини. Ця шкіра однак не відповідає кількості запотребування, розбудованої шкіряної індустрії, що згодом відбивається негативно на потребах населення.

Друга світова війна принесла нові зміни у структурі світової торгівлі сирією шкірою.

29) Hoffmann: Das Rohstoffproblem..., S. 104.

30) Там же.

31) Hoffmann: Das Rohstoffproblem, S. 107.

Країни сировини, як Індія та Голландські Індії, подібно як і інші під знаком неспокою та важких воєнних операцій, що не без значення є для нормального експорту та розвитку торговельних трансакцій. Два найважливіші конкуренти за купу шкіри — Німеччина та Японія виєлімінувані зі світового ринку. Англії бракує девіз. Єдині, що мають ще сьогодні можливість торгувати, це США та південна Америка. Європа це підприємство, якому бракує капіталу, радше готівки на закуп відповідної сировини. Головно Німеччина мусить заспокоїтися тим, що їй дають. Думаємо одначе, що у загальних технічних переведеннях пляну Маршала й проблема імпорту сирої шкіри для Європи знайде своє призначене місце.

2. Заготівля сирої шкіри та її організація

Загально відома річ, що сира шкіра, яку знято з убитої тварини, скоро псується та гниє. Заки одначе її відставляють до місця вироблення шкіри придатної до вжитку, проходить деякий час, а з тим і шкіра тратить на вартості. Дальше сама шкіра зі своєї природи — чи теж із способу переведеного убийства може бути нездатною до остаточної перерібки, зглядно від її якости залежатиме виріб дальшого продукту.

Тут саме мусить явитися посередній чинник, який по-перше зможе збирати з розкинутих місць, т. зн. від поодиноких селян чи різників, сиру шкіру, її сортувати, консервувати, та у більшій уже кількості, по певним групам віддавати до гарбарень, яких у першій мірі інтересує — крім якости — теж і кількість одержаної сирої шкіри.

Повищезгадане посередниче становище, поміж джерелом сирої шкіри (селянин, різник) а вимогами (гарбарні) вдалося досягнути, закладаючи в 1945 р. зовсім нову фірму Bayerische Rohhauteverwertung G.m.b.H. у Вюрцбурзі (Майн—Франкен), з закладовим капіталом 30.000 НМ. Вважаємо, що на описі організації нашого підприємства, зможемо відповісти на тему „Заготівля сирої шкіри та її організація”, тим більше, що наші практичні спостереження старатимемося по змозі розширити деякою літературою. Наша техніка збірки сирої шкіри полягає на тому, що поодинокі селяни, чи різники відставляють сиру шкіру безпосередньо до нашої централі (рис. I.), або мають теж змогу відставити нашим збірщикам, що розкинені по цілому Майн-Франкен (рис. 3). Завдання збірщика, це не-

Рис. 4.1.

СХЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ РУХУ СИРОЇ ШКИРИ
У ФІРМИ „BAYERISCHE ROHHAUTEVERWERTUNG“
У ВІРЦБУРГІ

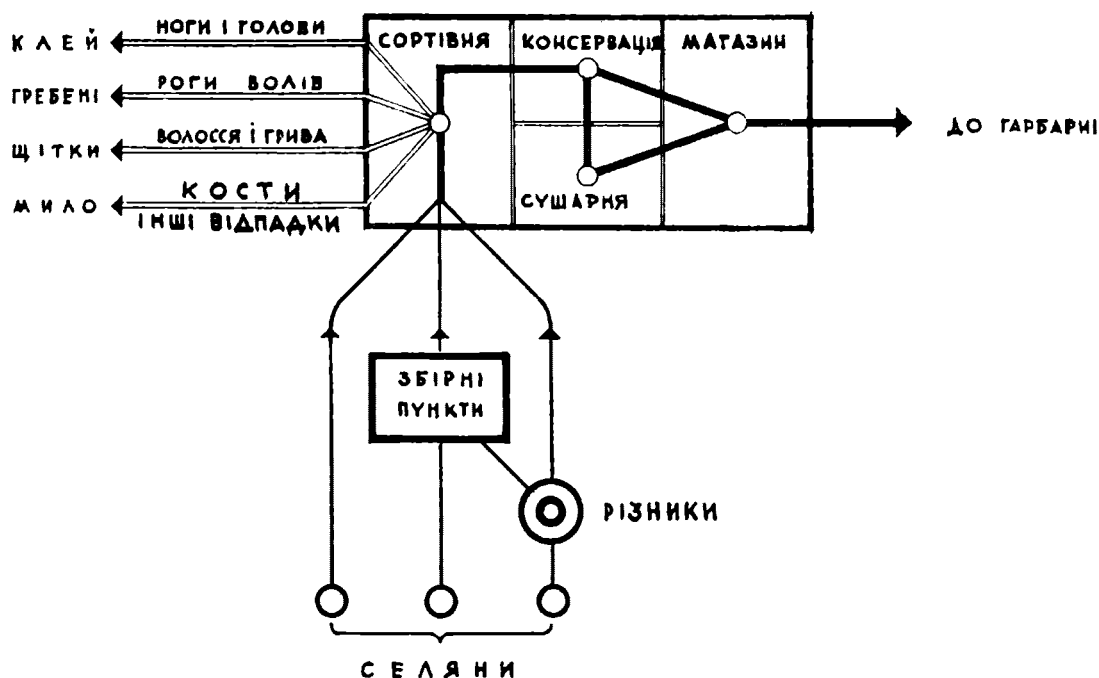
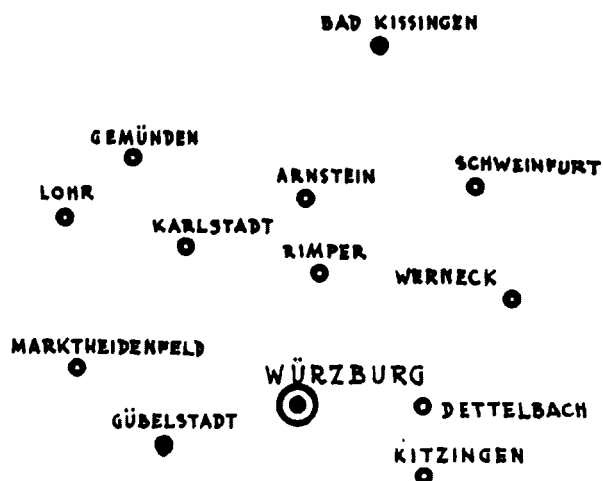

Рис. 4.3.

ТЕРЕНОВЕ РОЗМІЩЕННЯ ВАЖЛИВІШИХ ЗБІРНИХ ПУНКТІВ
ФІРМИ „BAYERISCHE ROHHAUTEVERWERTUNG“
У ВІРЦБУРГІ

гайно законсервувати свіжозняту шкіру, її насолити, та передати до централі. Транспорт до централі відбувається у цей спосіб, що 1-2 тижнів авто об'їжджає збірщиків та забирає товар.

У централі в першій мірі відбувається загальне сортування шкіри, що переводиться по засадам, що шкіру можна ділити відповідно до:³²⁾

- 1) ваги
- 2) роду тварин
- 3) місця походження.

Сирі шкіри рогатої худоби — щодо ваги діляться на важкі, середні і легкі. Шкіри важкі важать в сирому стані понад 25 кг. Бувають вони часто вагою понад 50 кг, а навіть понад 60 кг; це шкіри з великих тварин, американських буйволів, та великих бугаїв і корів. Шкіри ці грубі, щільні і сильні. Виробляють з них сильні трансмісійні паси, грубі, сильні підосви для війська і гірників, толоки для різних помп та шкіри до технічних цілей.

Шкіри середні вагою від 10-25 кг. Сюди належать сирі шкіри менших волів, корів, ялівок, та шкіри т. зв. „кіпси”. Шкіри середньої ваги переробляється — грубіші з них на підосви — а інші на юхти, блянки, шпальти, на повозовий товар.

До легких шкір зачисляється шкіри від 10 кг вниз. Є це шкіри з малих звірят — в першу чергу з телят і називають це „ссаки” або „телячки” від телят, що ссуть молоко. Шкіри з телят — ссаки відзначаються усіма добрими прикметами, вони рівномірні, тонкі, сильні, еластичні, щільні і вигарбовують з них хромові шкіри звані у Галичині „бокс-кальф”. З ссаків вигарбовують також шкіру до меблів та на різні галянтерійні товари. Гірші роди ссаків вигарбовують на лякерову шкіру. Козячі шкіри є легкі і тонкі, а zarazом сильні і щільні. З козячих шкір гарбують т. зв. шевро (chevreaux) на жіноче і чоловіче взуття. Козячі шкіри гарбовані рослинним способом, різними красками, називаються „сафяни”.

Овечі шкіри — шкіри слабші від козячих, не надаються до гарбування на шкіру, з котрої можна виробляти обуву.

Шкіри з виростків, тобто шкіри з телят, що перейшли з корму від корів до пійла, паші, сіна — є якостево

32) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 5.

гірші. Телята, що переходять з одного корму в другий, називають у Німеччині Fresser, Pifflinge, Pinken³³). Вони хворіють часто на жолудок, що відбивається і на якості шкіри. Шкіри їх є слабші і менше еластичні від шкір ссаків.

Кінські шкіри і шкіри лошаків — треба б зачислити до тяжких шкір, або середніх. Одначе тому, що кінські шкіри є менше щільні, зачисляється їх до нижчих сортів. Лише частина кінської шкіри з клубів т. зв. „люстер-шпігель“, дає сильну і добру шкіру. Вигарбовується її на т. зв. „гамбурзькі товари“. Гамбурзький товар викінчується на ліву сторону і вживається до викроювання верхів (пришев) до тяжкого взуття, прим. військового, спортивного, до лежат і т. д.

Шкіри з оленів, серн і лосів вигарбовується т. зв. товщевим способом на ірхи т. зв. олениці. Шкіри тих звірят рідкі, з котрих роблять рукавиці, у Баварії короткі штанці, торбинки та й взуття.

Шкіри безрог гарбуються досить тяжко. Є вони сильні, мають гарний й оригінальний горошок. Примінення їх при výroбах, головно в Німеччині, велике: виробляють з них взуття, сидла, сокви до мотоциклів, різні галянтерійні речі, як чоловічі торби на акти, нессесери, валізки, теж вживається їх до водних помп і т. п.

Шкіри псів переробляється зрідка. Вони трохи слабші від козячих, але ліпші від овечих шкір.

З інших шкір гарбуються найчастіше шкіри крокодилів, котрих вживається на жіноче взуття, торбинки, різні прикраси і т. п.

Поділ сирих шкір по місці їх походження пропускаємо, а це тому, що вони міцно зв'язуються з експортними країнами, про які ми уже згадали в попередньому розділі.

У нашій вюрцбурзькій централі, кожна сира шкіра, яка до нас приходить, одержує табличку, на якій є точно подане:

1. Порядкове число шкіри
2. Рід шкіри, т. є з якої тварини
3. Вага
4. Замітка „з головою“ чи „без голови“
5. Рід ушкодження.

33) L. Jablonski: Das Leder, seine Herstellung und Beurteilung, S. 105.

Щодо роду тварини, то відрізняємо:

- а) Рогату худобу: вола, бика, корову, телячки, теля і т. п.
- б) коні
- в) кози
- г) вівці
- г) безроги
- д) крілики
- е) різні, наприклад дичина (олені, серни).

За вагою класифікуємо сирі шкіри в рамках роду, до якої тварини належать. Напр. для рогатої худоби:

- а) легкі т. зв. фресери від 8 - 14 кг
- б) легкі коров'ячі від 11 - 14 кг
- в) середні коров'ячі від 14 - 20 кг
- г) важкі коров'ячі від 20 кг вгору
- г) легкі воли від 20 - 24 кг
- д) середні воли від 20 - 30 кг
- е) важкі воли від 30 - 80 кг

Стосовно кінських шкір, то їх означається не вагою, а штуками, рахуючи товар у кв. метрах.

Замітка „з головою” чи „без голови” має комерційне значення, бо шкіра з головою, яка впливає на вагу цілості, є менше вартісною і має частину кісті з рогами, через що і ціла шкіра одержує нижчу ціну ; напр. за шкіру вола „з головою” платиться 10% менше, як нормальна ціна шкіри „без голови”.

Рід ушкодження (хиби) сирі шкіри є для її вартості дуже важний. Для охоплення випадків найбільш характеристичних, що стрічаються у великій кількості у практиці, буде найкраще послужитись літературою. В загальному згадаємо однак, що найгіршим родом пошкодження шкіри є таон, в якому шерсть вражаючо злазить, бо це є ознакою розкладу шкіри.

Взагалі звірята зле відживлені, хворі, дають шкіру тонку, рідку і слабу. Шкіра з домашніх тварин є гірша, від шкіри диких звірят. Знову шкіри зі степових звірят є ліпші і сильніші від шкір тварин плеканих у стайнях.³⁴⁾

За Демиденком³⁵⁾ відрізняємо у сирій шкірі, що призна-

34) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 3-5.

35) Демиденко-Леськів: Оброблення шкіри, стор. 3.

чена до гарбування, хиби, що походять з трьох різних причин, а саме:

- 1) хиби на живій тварині
- 2) хиби поганого переведення знімання шкіри
- 3) хиби поганого консервування, зберігання і транспортування шкіри.

До хиб на живій тварині належать глибокі поранення не тільки на шкірі, але й самої дерми. У деяких країнах тварини значать вогневими знаками, що у великій мірі ушкоджую сировину і знижую її вартість.

Іншою хибою на живій тварині є дірки, які утворюються від паразитів, що гніздяться під шкірою. Найбільшим шкідником є так зв. вугор, що продіравлює шкіру у багатьох місцях вздовж хребта. Шкіри, що мають цю хибу, називаються вугаровиті. Ще іншим паразитом, що дуже знецінює сировину, є „сверб”. Сверб цілком змінює структуру шкіри у хворих місцях.

Хиби поганого знімання шкіри — це глибокі зарізи та прорізи, обрізання та зменшення поверхні, а головню глибокі зарізи на хребті, що дуже зменшують вартість сирої шкіри. У висококультурних країнах знімають сирі шкіри лише при допомозі кліщів та молотка, а ножа взагалі не вживають.

Хиби поганого переховування походять передовсім від поганого сушення і солення. Нагальне сушення спричинює скорчування і твердіння зовнішніх волокон. Вода, що не випаровує з-поміж внутрішніх волокон, утворює сприятливе середовище для розвитку бактерій, що руйнують шкіру в такій мірі, що в час розмочування, а при відшерстинні зокрема, яке пов'язане з дією вапна, шкіри розпадаються на шматки і дуже часто не надаються до дальшої перерібки.

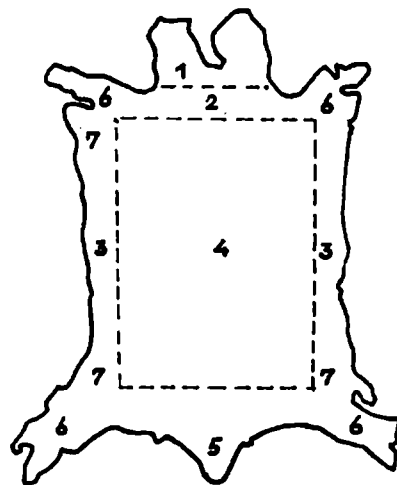
Небезпека придбання таких шкір полягає головню в тому, що ці хиби виявляються аж тільки при розмочуванні, і ніколи не раніше. Дуже часто сіль, що застосовується до солення шкір, буває занечищена сполуками заліза, які при гарбуванні реагують з гарбниками і утворюють чорні плями, що звуться солями.

При сортуванні сирої шкіри, яка йде до консервації, відрізується певні частини, які для самого дальшого вироблення шкіри є без значення. Ці частини це прямо відпадки — у формі рогів, волосени (грив), ніг і т. п. Вони творять одначе сировину для виробу інших, для нашого життя, теж необхідних товарів і так (порів. рис. II):

Рис. 2.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОВЕРХНІ ШКІР ЗА СПОСОБОМ
ФІРМИ „BAYERISCHE ROHHAUTEVERWERTUNG“

- 1 ГОЛОВА
- 2 КАРК
- 3 БОКИ
- 4 КРУПКО
- 5 СПИНА
- 6 НОГИ
- 7 ПАХВИ

К о с т і і інше йдуть на фабрикацію мила. Волосіння і щітиння, хвости забирають фабрики щіток. З рогів волів, та кращих корів й ялівок виробляють гребінці, гудзики. На столярський клей йдуть шкіри з голів овець, кіз, козенят, кріликів.

По пересортуванні сирої шкіри настає її остаточна

В тій цілі кладемо сирі шкіри з рогатої худоби чи коней на підлогу міздрою наверх. Міздру легко насоліємо та даємо шкіру на похилу площу, щоб рідина (кров-вода) могла стікати. У тому стані шкіра лежить 4 - 6 днів, а це тому, щоб частинно підлягати діянні солі, що проявляється в сухому виді шкіри. З похилої, відтак, площі переносимо її на рівну, основно насоліємо — і то так, щоб ніде не залишились „зморщики”. Згодом складаємо шкіру з обох протилежних кінців до середини цупко міздра до міздри, відтак ще раз через середину. Одержаний поздовжний кусник зложеної шкіри складаємо кінцями до середини, а відтак ще раз до середини. В цей спосіб одержуємо зложену шкіру, що формою свого зложення наконсервація.

гадує коробку від сірників, одначе у далеко більшому розмірі. Заки законсервована шкіра відійде до гарбарні, переходимо її в магазині, де дійсно сухо.

Шкіри з малих звірят, як кіз (Ziege), козлят (Ziegel), овець, дичини та кріликів консервуємо сушенням в особному приміщенні, сушарні, куди промінь сонця не має доступу.

При сушенні шкір натягаємо їх на спеціальних приладах, на яких вони й залишаються аж до закінчення процесу сушення, т. є до 4 - 5 днів. Час тривання залежить від самої природи шкіри та способу її зняття з тварин.

По висушенні шкіри посипується по боці шерсти нафталіною, згл. діється, подекуди кращим середником, проти молів.

Ці шкіри складається за сортами по 12 штук у т. зв. бунти.

Крім цих у нашій практиці примінених способів консервування існує багато інших. Вони всі узаляжнюються від середників консервації та методів їх примінення. Туди належать, між іншим, соління сухим способом, задимлювання, заморожування і ін.

3. ТОРГІВЛЯ СИРОЮ ШКІРОЮ — ЇЇ РИНКОВІ ПРОБЛЕМИ

Торгівля сирою шкірою по своєму характері може бути дуже поодиноким та дуже складним. Поодиноким буде тоді, коли селянин чи різник продає шкіру безпосередньо до гарбарні, а одержує її протівартість у грошах, у готовій шкірі. Переведення торговельних розрахунків за доставу шкіри до гарбарні стає більш скомпліковане, з хвилиною, коли поміж продуцентом (різних), а консументом (гарбарня) вклучиться посередничне кільце — збірщиків, гуртівників, маклера, а з тим і біржі.

Вільсон³⁶⁾ начисляє, беручи під увагу продуцента, збірщика, маклера, біржу та гарбара — десять різних можливостей, а саме:

Продуцент — гарбар

Продуцент — маклер, біржа — маклер — гарбар

Продуцент — маклер — гарбар

Продуцент — гуртівня — гарбар

Продуцент — гуртівня — маклер — гарбар

Продуцент —

гуртівня — маклер — біржа — маклер — гарбарня

Продуцент — збірщик — гарбар

Продуцент — збірщик — гуртівня — гарбар

Продуцент — збірщик — маклер — гарбар

Продуцент —

збірщик — біржа — гарбар — біржа — маклер — гарбар.

Мірничою одиницею при закупі сирої шкіри з рогатої худоби це кілограм. На устійнення ціни сирої шкіри крім чинників, як рід, якість, домінуючу ролю грають економічні фактори, що стоять у зв'язку з проблемою ринку сирої шкіри, тобто відношенням між попитом, а продажем.

36) Leather Manufacture, p. 133.

ТАБЕЛЯ ч. 3.

ІМПОРТЕРИ СИРОЇ ШКІРИ З РОГАТОЇ ХУДОБИ ДО НІМЕЧЧИНИ
ЗА РОКИ 1913 - 1940 У ТОННАХ³⁷⁾

Рік	США	Арген- тіна	Бразі- лія	Уруг- вай	Унія Півд. Африки	Австра- лія	Китай	Кол. Бріг. Індія
1913	3,771	38,087	13,276	4,946	581	3,569	6,960	18,743
1920	1,780	3,909	3,862	1,039	449	70	536	3,496
1925	5,712	61,183	6,687	4,037	1,176	3,024	1,894	7,284
1927	6,024	52,385	14,544	6,882	3,821	3,634	3,257	9,891
1930	2,148	37,114	11,660	6,937	2,633	738	1,431	5,373
1931	938	30,949	14,163	8,349	1,893	—	927	4,130
1932	694	38,741	10,262	7,748	1,984	—	507	3,042
1933	—	34,480	12,295	12,253	1,376	—	1,196	4,572
1934	—	36,863	13,388	11,157	1,148	—	1,167	5,164
1935	610	30,186	15,807	9,603	2,875	599	999	5,104
1936	345	14,606	16,449	6,768	1,408	732	2,834	4,791
1939	—	14,410	10,760	6,470	1,990	2,640	1,620	3,260
1940	—	1,210	3,830	0,120	—	—	0,200	—

Ринок сирої шкіри являє супроти ринків іншими товарами своєрідну структуру. Ця своєрідність ринку полягає в тому, що продукти, якими на ньому торгуються, не представляють собою товару досягнутого в первопродукції, а мають додатковий характер, тобто є побічним продуктом.³⁸⁾ Сира шкіра — це природний продукт, з тим по своєму характері не належить до дібр, що можемо збільшувати, навпаки — подекуди навіть підлягає вона природному обмеженню. Дальші обмеження в'яжуться теж і з самим вже поняттям побічного продукту. Продаж сирої шкіри не буде тому достосовуватися до попиту, а буде залежною від попередніх дій, які не стоять у ніякому зв'язку з ринком сирої шкіри, та лежать поза сферою впливу шкіряної промисловості.³⁹⁾ Шкіряна промисловість досить заспокоєна сировиною, є залежною від її суттєво-чужої промисловості, бо її сировина являється, як побічний продукт м'ясної продукції.⁴⁰⁾ З тієї саме основної причини, беручи під увагу нормальні господарські умови, не може шкіряна промисловість свій скількостевий закуп сировини, що є залежний від продукції сирої шкіри узалежнювати від попиту на неї.

37) Statistisches Jahrbuch fuer das Deutsche Reich, 1934-1941/42.

38) G. V.: Die Preisbildung, S. 871.

39) Hoffmann, S. 48.

40) Wilson, S. 132.

Певного роду вирівняння поміж подачею, а попитом є можливим у шкіряній промисловості, лиш на коротку мету, а саме у рамках поодиноких фабрик, якщо ті мають на своєму складі (магазині) сиру шкіру.

Продукція сирої шкіри з одного боку залежить отже від консумпції м'яса, а з другого — на що ми вже в попередніх уступах звернули увагу — від числа тварин, якого знова число підлягає обмеженні в наслідок неспримінливих природних умов даної країни.

Сира шкіра стається самостійним товаром у господарському значенні щойно з хвилиною убою тварини та здертя з неї шкіри.⁴¹⁾ Убій тварини у залежнюється від м'ясного ринку, отже сира шкіра стає функцією попиту на м'ясо. Тому можемо сказати, що скількість подачі сирої шкіри — абстрагуючи від чинників, які прямо нищать шкіру та роблять її непридатною для дальшого вжитку, — стоїть у прямому відношенні до людського запотребування на м'ясо. Цей факт, що продукція шкіри залежить не від консумпції шкіри, а м'яса, може довести до певного роду напруження поміж тими обома величинами. Коли приймемо, що консумпція м'яса, у нормальних часах, є приблизно однакова, то подача сирої шкіри стається теж однаковою, мимо того, що — наприклад — протягом року наступають коливання у подачі сирої шкіри. Ці річні коливання мають сезонний характер.

За німецькою статистикою убоїв⁴²⁾ виходить, що майже половина усіх сирих шкір рогатої худоби припадає на місяці вересень-грудень, а саме у наслідок збільшеної консумпції м'яса у холодних місяцях. Цьому сезонному коливанню відповідає коливання імпорту, яке зростає в першій половині року, а спадає у другій, що віддзеркалене у наступних числах.

ТАБЕЛЯ ч. 4.

**НІМЕЦЬКИЙ ІМПОРТ СИРОЇ ШКІРИ РОГАТОЇ ХУДОБИ
У ЦЕНТНАРАХ (100 кг)⁴³⁾**

Рік		Мокрі	Сухі
1934.	1. половина	631,532	138,148
	2. половина	541,130	85,006
1935.	1. половина	544,407	126,590
	2. половина	439,471	92,316

41) Hoffmann, S. 49-50.

42) Hoffmann, S. 69.

43) Hoffmann, S. 57.

На основі вищезгаданої таблиці ч. 4. приходимо до твердження, що найчисленніші убої припадають у другій половині року, тому й саме для вирівнювання у країнах загального недобору найвищі імпортові квоти будуть у перших місяцях року. Це значило б, що у тому саме часі наступить попит (у нашому прикладі — Німеччини) на сиру шкіру на світовому ринку. Цей попит матиме вплив на устійнення світової ціни сирої шкіри, а саме у залежності від власної релятивної величини у загальному попиті з одного боку, а абсолютної величини Німеччини загальної подачі з другого.

Гоффманн⁴⁴⁾ твердить, що сторінка попиту на сиру шкіру залежить від ступня затруднення індустрії (*Beschaeftigungsgrad*) та може збільшитися або зменшитися, під час коли по боці подачі немає можливости збільшити або зменшити консумпції м'яса. Стосовно сильно з бігом часу збільшеного запотребування на сиру шкіру, стоїть, мимо узягнення світового ринку, ограничена завжди консумпцією м'яса — подача. Тому ніяку домову тварину не вбивається для виключних потреб заспокоєння сировиною шкіряну промисловість.

Випадки, які знайшли примінення в південній Америці, це явище аномального характеру, та для загальних міркувань цього питання без значення.

Зміни, які заходять на м'ясному ринку, будуть отже потягати за собою усі зміни на шкіряному ринку. Від цього може одначе наступити відхилення, а саме тоді, коли зайде зміна реляції цін поміж сирою шкірою, а м'ясом. Цей стан був по І. світовій війні у Німеччині, а саме по знесенні примусового воєнного господарювання, коли за цілу тварину платили не більше, а часто й менше вартости самої сирої шкіри.⁴⁵⁾

Консумпція м'яса та число убоїв залежить теж від числа населення, старечости (*Altersaufbau*), стандарту життя та родом м'яса, яке споживач споживає.

44) Hoffmann, S. 50.

45) E. Tag: Der deutsche Hautemarkt nach Aufhebung der Zwangswirtschaft — Diss. Muenchen 1924, S. 30. Aus dem Hoffman, S. 51.

ТАБЕЛЯ ч. 5.
КОНСУМЦІЯ ВОЛОВОГО М'ЯСА У НІМЕЧЧИНІ НА ОСОБУ В КГ.⁴⁶⁾

Рік	в кг на особу
1913	16,40
1925	14,48
1930	14,61
1931	13,63
1932	13,88
1933	13,46
1934	15,12
1935	14,92

ТАБЕЛЯ ч. 6.
РИНКОВІ ЦІНИ СИРИХ ШКІР З ЛЕГКИХ КОРІВ У США⁴⁷⁾

Рік	центи/фунти
1913	17,15
1925	14,65
1930	11,79
1931	8,49
1932	5,62
1933	9,40
1934	8,76
1935	10,00
1937	14,64

Табелі чч. 5. і 6., а саме консумція волового м'яса в Німеччині на особу та ринкова ціна легких коров'ячих сирих шкір у США, хоча собі *льокально не відповідають*, то однаке вказують на *тенденцію*, з якої можемо *припускати*, що загальна господарська криза тридцятих років, зродивши велике безробіття, обмежила теж і консумцію м'яса, що йде крок у крок з еластичністю попиту на життя конечно потрібних середників. У висліді чого ціни на сирі шкіри упали теж.

При збільшенні життєвої стопи буде послідовно більша частина доходу — поминаючи питоменні і дальні звичай да-них околиць — припадати на м'ясо.

Прикладом на один чинник, що може збільшити консумцію м'яса та продукцію сирі шкіри, хай послужить факт з літа 1947 року в Баварії, де споживання м'яса є нормоване

46) Зібране за Гоффманом, стор. 62.

47) Wilson: Leather, p. 137.

державним харчовим урядом. У наслідок великої посухи, а з тим браком паші заряджено убої рогатої худоби та збільшено значну кількість приділу м'яса на консумента.

Ціни за сиру шкіру (що є вихідним фактором для ціни за готову шкіру) та м'яса одначається спільною подачею на оба продукти. Вони оба мають одну подачну ціну, яку виводять на основі коштів цілого продукційного процесу і яка залежить від попиту на інші злучені продукти. Остаточна ціна підлягає загальним правилам конкуренції, оскільки не є вона згори нормована державним розпорядком, та виявляє значні коливання (Табеля ч. 7.). Ці коливання можуть протягом часу виказувати великі відхилення, як пр. екстремів 1919 р. у серпні 1 фунт коштував 61 центів, а 1933 р. у лютому 4,63.

ТАБЕЛЯ ч. 7.

**КОЛИВАННЯ РИНКОВИХ ЦІН У ЦЕНТАХ ЗА ФУНТ СИРОЇ ЛЕГКОЇ
КОРОВ'ЯЧОЇ ШКІРИ ПО МІСЯЦЯХ ТА РОКАХ У ЧАСІ
1909 - 1940.**

Рік	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень
1909	13.50	13.50	13.00	13.00	14.25	14.75	15.75
1910	15.00	14.00	13.00	13.50	13.75	13.50	11.50
1911	11.25	11.50	11.50	11.62	12.00	14.00	15.50
1912	14.50	14.50	14.50	14.75	15.50	16.25	16.50
1913	16.75	16.50	16.25	16.00	16.00	16.50	16.75
1914	17.25	17.50	18.50	18.25	19.00	19.00	19.25
1915	23.00	23.50	22.50	19.00	20.00	23.00	25.00
1916	20.00	22.00	21.50	21.50	23.50	24.50	25.00
1917	31.50	30.50	30.00	28.00	31.00	32.00	33.00
1918	25.00	21.00	19.00	16.00	21.00	26.00	26.00
1919	22.00	22.00	23.00	24.00	32.00	37.00	45.00
1920	36.00	41.00	35.00	35.00	36.00	34.00	30.00
1921	13.00	12.00	10.00	7.00	8.00	10.00	11.00
1922	13.50	13.50	11.00	10.00	12.25	13.75	15.25
1923	15.00	15.00	15.00	14.25	14.50	14.00	10.50
1924	11.00	11.50	10.00	9.75	9.50	10.50	10.00
1925	14.75	15.25	14.00	13.25	13.50	13.75	15.50
1926	13.75	11.50	12.00	11.00	12.00	13.50	12.50
1927	13.75	13.50	13.00	14.50	16.00	20.00	21.00
1928	23.50	24.00	22.00	25.00	24.50	22.50	22.50
1929	19.00	15.00	14.00	15.00	15.00	15.50	17.00
1930	13.50	13.00	12.50	12.50	12.50	13.00	13.00
1931	7.50	7.00	9.25	8.50	8.20	10.00	11.75
1932	6.83	6.00	5.88	4.63	4.25	4.25	4.63

1933	5.13	4.63	5.47	6.28	10.19	12.13	13.20
1934	10.13	10.25	9.40	10.89	9.75	9.10	8.69
1935	8.63	8.53	7.93	9.00	10.06	9.85	10.00
1936	11.56	10.63	10.63	10.84	10.58	11.34	10.73
1937	14.25	13.99	15.38	15.83	15.40	15.15	15.88
1938	9.63	8.55	8.66	8.45	8.75	8.75	10.65
1939	10.64	10.13	10.68	9.31	10.17	11.00	11.25
1940	13.65	12.97	12.71	12.88	12.63	10.38	11.88

Серпень Вересень Жовтень Листопад Грудень Річню

15.75	15.75	16.00	16.00	15.75	14.75
12.75	13.50	13.50	12.50	11.50	13.17
14.75	14.75	15.00	15.00	15.00	13.49
16.34	17.50	17.75	17.75	17.50	16.15
17.75	18.00	18.50	18.50	18.25	17.15
19.25	20.00	19.50	20.00	22.00	19.12
26.00	24.00	23.00	23.00	22.50	22.87
25.00	24.50	25.50	28.50	32.00	24.46
32.00	28.00	26.00	28.50	28.00	29.88
24.00	24.00	24.00	23.00	23.00	22.67
61.00	50.00	50.00	47.00	43.00	38.12
27.00	25.00	24.50	16.00	15.00	29.54
12.00	12.00	12.25	12.75	13.50	11.12
18.50	19.00	19.00	18.50	16.00	15.02
13.00	11.50	12.25	10.50	10.00	12.96
13.50	14.00	14.75	15.00	15.50	12.08
16.00	15.50	15.25	15.00	14.00	14.65
14.50	14.00	14.50	14.00	13.50	13.06
22.50	22.00	21.50	21.00	22.00	18.40
23.00	22.50	19.50	18.50	19.50	22.25
17.00	17.50	16.50	15.50	13.50	15.87
11.00	11.00	11.00	9.50	9.00	11.79
10.65	7.63	6.80	7.44	7.10	8.49
6.35	7.75	5.85	6.00	5.00	5.62
13.75	12.10	9.13	9.75	10.00	9.40
6.83	7.13	6.88	7.66	8.35	8.76
10.09	11.00	12.06	11.50	11.31	10.08
11.05	11.66	11.75	12.97	13.75	11.46
17.25	17.00	13.50	11.50	10.60	14.64
11.42	11.03	12.49	12.79	11.42	10.22
11.12	15.14	15.62	13.99	14.64	11.97
10.17	—	—	—	—	—

У США, де є велика подача сирої шкіри (домашня продукція, імпорт) та великий попит (сильно розвинена шкіряна промисловість) є головним чинником ціноутворення товарової біржі для сирої шкіри у Нью-Йорку.⁴⁸⁾

Тут при допомозі маклерів продуценти продають, а гарбарні та шкіряна індустрія купує. Тут у зв'язку з біржевою спекуляцією доводиться подибувати різного роду способи заключування купна та продажу. Вони полягають в тому, що заінтересовані підприємства чи особи стараються використати часову різницю поміж купном сирої шкіри та продажем уже готової.

Ця спекуляція зв'язана сильно з коливанням цін, і є січна.

Тому саме, щоб запобігти втратам переносять ризик одні на других, напр. купують шкіру та рівночасно продають готову — з угляденням продукційних коштів, — у майбутньому, або теж перебирають гарбарні перерібку сирої шкіри на готову, числячи кошти виробництва.

II. ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРЕРІБКИ ШКІРИ

I. Підготовка сирої шкіри до гарбування

Сирі шкіри відповідно оброблені і вимочені у відповідних гарбарниках (дубилах) набирають помітних прикмет, завдяки яким знайшли широке примінення в житті людей.

Сира шкіра складається із трьох верств:⁴⁹⁾

- 1) з верхньої званої нашірком, або епідермою
- 2) з середньої, званої властивою шкірою, або дермою і
- 3) зі спідньої, званої підшкірою — міздрою, або бутурмою.

В час підготовчого до гарбування процесу усувають верхню і спідню частини сирої шкіри, так що до властивого гарбування потрапляє лише середня частина шкіри — дерма.

Верхня частина шкіри складається з лупи та волосу.

Ця спекуляція зв'язана сильно з коливанням цін, і є обоюдоцінна. У спідній частині шкіри знаходяться потові і товщеві за-

48) Leather, p. 138-163.

Wilson: Leather Manufacture, p. 137.

49) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 3.

лози, а також бруд, кров і т. п., що лишається після знімання шкіри з тварини.

На середній частині шкіри дермі — знаходиться тонесенька плівка, звана геалінова плівка. Ця плівка у вигарбованій шкірі виступає як тоненька збита маса, яку називають „личком”. Ціле личко у вигарбуваній вже шкірі є наче трохи рапаве, горбковате. Ці горбки це колишня нервова і потова дотикова система шкіри, котра виступає назовні геалінової плівки, у формі дрібненьких горошків.

Горошки надають личкові шкіри характеристичний рисунок, для кожного роду шкіри інший.

При деякій вправі і досліді, а часами навіть без вправи можна по горошку легко відрізнити шкіру кінську від коров'ячої, свинячу від яловичної, козячу від баранячої і волову від буйвола.

Личко⁵⁰⁾ — це надзвичайно тонка плівка, яка не є еластичною і тому при сильному згинанні тріскає. Оброблене личко надає шкірі природного глянцу, при обробленні шкіри личко може бути легко пошкоджене і тоді шкіра втрачає свій глянець. Іноді при виготовленні т. зв. матового (сатинного) товару личко навмисне знімають (такий товар більш еластичний).

Під оглядом хемічним сирі шкіри складаються з води, товщу і білкових речовин, споріднених зі столярським клеєм.

Головна складова частина шкіри — білкові речовини, із яких найбільший відсоток складає колаген (intermediaeren), що уявляє собою клеєподібну речовину, яка у гарячій воді розчиняється і творить клей.

Тварин, які нам доставляють сиру шкіру до перерібки є дуже багато.⁵¹⁾ Різні породи тварин мають шкіру різної якості, на що впливають багато причин. У тварин в годованих здорових є шкіра краща і цінніша за шкіри худих або хворих тварин та тих, що хворіли у молодому віці.

Шкіра самців є багато кращою і міцнішою за шкіру самиць.

Самиця (матка) розплідниця, має шкіру слабшу за самця, і за самицю, котра ще не приводила нащадків.

Найважливіша частина шкіри це хребет (крупон), — це найгрубша, найміцніша та тугіша частина (Рис. III.). Далі іде

50) Демиденко-Леськів: Оброблення шкіри, стор. 1.

51) Торгівля шкірою, стор. 4-5.

карк, боки. Найтонша шкіра тварини знаходиться на боках і в пахвах.

Найгрубша шкіра знаходиться у бугаїв на карках.

Під оглядом однакової і рівномірної грубости та тугости, що в гарбарстві має велике значення, розрізняємо шкіри:⁵²⁾

1. Повні
2. Плоскі
3. Нерівномірні.

Повні шкіри більш менш на цілій поверхні мають однакову грубість, тугість та щільність.

Шкіри плоскі мають неоднотайну грубість, тугість і щільність. Звичайно від хребта до боків і кінчин грубість, тугість і щільність скоро зменшується. Такі шкіри не є однотайні.

Шкіри нерівномірні мають грубіші карк і хребетну частину, а тонку шию і боки. Ця різниця грубости між хребетною частиною, шиєю і боками при підготовці до перерібки дуже помітна.

Хребетна частина шкіри є звичайно нейсильніша і найтугіша. Із хребетної частини визначається найліпшою якістю клуб-шкіра. Шкіра в клубах найбільш щільна. Особливо велику щільність мають клуби кінських шкір. У гарбарстві та частина шкіри називається „люстром” — „шпігель”.

У бугаїв найбільша грубість шкіри на карку. Однак вона є не щільна, пухнаста, мало туга і слаба. Старі корови особливо тонку і слабу шкіру мають на боках і животі. Також і старі воли, що тяжко працювали, мають шкіру рідку, мало еластичну, нерівномірно грубу.

Шкіри телячі й козячі тонкі і легкі. Все таки є вони сильні, мають велику щільність та еластичність. Взагалі тварини зле відживлені, хворі, дають шкіру тонку, рідку і слабу.

Шкіри поступають на гарбарню в більшості консервовані, найчастіше солені, або сушені. Перше завдання гарбара є в тому, щоб шкіри повернути до свіжого стану. З цією метою шкіри відмиваються від бруду, крові та соли, а також розм'якшуються.

Давніше шкіру очищувала пливуча вода річки, чи потоку біля якого знаходилася гарбарня.

Цей спосіб, з огляду на значне зношування шкіри, водою

52) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 4.

та вимоги гігієни, замінений способом промивання шкіри в ямах, або в барабанах. Гарбарські ями — це вимуровані заглиблення в землі, що своїми розмірами відповідають розмірам шкіри, а кількістю — величині гарбарні.

Важливим моментом для розмочування шкіри є відповідної якості вода. Вода мусить бути м'яка.

Намоченою шкіра не може перебувати довгий час, тому що з неї вимиваються деякі білкові речовини і тому шкіра слабне, а головне — дуже розвиваються бактерії, які також псують шкіру. Щоб зменшити розвиток бактерій, краще користуватися проточною водою, а щоб прискорити розм'якшення шкіри, треба її перевертати; найкраще це провадити у барабанах.

Повністю зм'якшену і вичищену шкіру піддається процесові, що є одним із найважливіших у цілому виробленні шкіри, а саме — звільненні (*Lockerung*) поодиноких верств, лупи та шерсти. Багато чинників впливає різно на поодинокі верстви шкіри, тому, залежно від цілі, застосовується різні засоби.

Один процес полягає на тому, що в наслідок природного гниття, гниють найменш відпорні верстви по двох боках дерми (*Lederhaut*).

При вмілому проведенні процесу гниття досягається повну охорону дерми. Цей процес знаходить примінення при виготовленні тяжких підшв'яних шкір і вживають його ще лише „старі мистці гарбарні”.

Інший процес золення (лугування) полягає на діянні лужними середниками, головню вапном на шкіру. Вправа та практика при цьому мусять стояти на сторожі охорони дерми та знати, коли перервати процес, який відбувається скоріше, чим при природному гнитті.

Додаванням сульфідів до вапна цей процес ще більш прискорюється.

Однак ці речовини нищать волос. У дійсності йде тут не про волос, а про розм'якшення цибульок волосся, щоб полегшити звільнення шкіри від волосу. Волос чейже представляє собою повновартісний матеріал для фабрикації фільцу. Тому саме в практиці досягається звільнення волосу т. зв. пріт-тям (*Schwitzen*), або теж відповідною лужною сполукою у формі густого розчину, що намазується на м'ясний бік шкіри, щоб з того боку розм'якшити цибульки волосся.

Загально беручи, шкіра по тому процесі майже не різниться своїм зовнішнім виглядом.

Механічною обрібкою при допомозі гострого ножа, чи теж частинно тупого заліза, довершується діяння хемічних реакцій, тобто усувається зм'ягчені (gelockerte) для дальшого виробу зайві верстви.

Давніше роблено це руками, сьогодні переводимо машинно, що на думку Яблонського⁵³⁾, яку ми вповні поділяємо, від'ємно відбивається на якості шкіри, бо „вправлена рука може далеко краще відчутти різницю в структурі різних верстов шкіри”.

В цей спосіб народжується в гарбарні півфабрикат (die Bloesse), а непридатні відпадки використовується при виробі клею.

Шкіра (Bloesse) в тому стані, в якому вона виходить із механічної обробки, має в собі вапно. В основному вапно із шкіри вимивається свіжою водою, найчастіше в бочках, неутралізується хемічними реагентами.

Промита шкіра, якщо вона товста, в залежності від потреби, може розрізуватися по товщині. В теперішній час ця праця, що зветься ще шпальтуванням, виконується виключно машиною.

Горішня верства розрізаної шкіри має характеристичні прикмети, для даного роду шкіри, так зв. близни (Narben), місця, де були цибульки волосся — долішні верстви не мають близн і є рівні на поверхні.

В наступному процесі т. зв. байцуванні надається шкірі еластичність і м'якість. Це один з дуже скомплікованих процесів, яких застосовувано вже з користю в старині, а щойно досліди найновіших часів спромоглися на деякі вияснення суттєвих питань.

Від давен-давна вживано для того звіринних експериментів. Ще і сьогодні псячі чи голуб'ячі експерименти є повновартісними реагентами, якими досягається м'якість тонких шкір, пр. на рукавички.

Для шкіряної промисловости мало велике значення наукове дослідження діючих байцових субстанцій, що скривається якраз у залозних соках шлунка.

Загально беручи, щоб не знищити шкіри, муситься ува-

53) Jablonski: Das Leder..., S. 24-33.

жати при байцванні на різні співдіючі чинники, між іншим і на температуру. Під час байцвання шкіра тратить рештки вапна, яке при не байцванні шкірі треба ще усунути.

На цьому в основному і закінчується підготовчі процеси шкіри до гарбування.

2. ГАРБУВАННЯ

а) Роди гарбників.

При допомозі гарбників, згл. гарбуючих субстанцій, щойно можливо тваринну шкіру перетворити у шкіру для наших потреб. Вони частинно природні, а частинно синтетичні, а число їх є таке велике, що годі в рамках цієї праці над ними зупинятися. В таблиці ч. 8. ми старалися зібрати лиш найважливіші рослинні гарбники, подаючи їх найважливіші характеристичні прикмети. Гарбники, які уможливають процес переміни у гарбарстві, можуть бути рослинного, тваринного та мінерального походження.

В залежності від роду примінення гарбарських матеріалів відрізняються:⁵⁴⁾

Вегетаційне гарбування: Тут застосовується рослинні гарбники, зокрема для т. зв. „червоного гарбування”. Часто однаке вживається теж в цілі примінення процесу гарбування комбінацію різних гарбників.

Мінеральне гарбування: Замість рослинних гарбників вживається різні мінеральні солі:

- а) гарбування залізом. Мало вживане, хоча започатковане давно — скоріше, чим гарбування хромом.
- б) біле гарбування (Weissgerbung), або гарбування галуном, сьогодні вживане в малому обсягу головно при виготовленні козячих, яхичних та овечих шкір.
- в) Гарбування хромом. Ця метода при допомозі хромових солей виникла в найновішу добу та здобула собі право громадянства, бо 70% загальної продукції верхньої шкіри припадає на неї.
- г) Замша-гарбування. Тут вживають повністю рослинні та тваринні товщі, передовсім тран.

54) Hoffmann: Das Rohstoffproblem, S. 31-32.

ТАБЕЛЯ ч. 8.
НАЙВАЖЛИВІШІ РОСЛИННІ ГАРБНИКИ⁵⁵⁾

Назва рослини	Які частини рослин	Де росте	% таніну	% цукр. речовин
1. Дуб	Кора-деревно	Європа, Сибір,	6-17	2,6
2. Ялина смерека	Кора	пів. Америка	7-15	2,5
3. Сосна	Кора	Європа, Сибір, півн. Америка	6-15	3,5
4. Модрина	Кора	" "	7-18	2,3
5. Верба-лоза	Кора	" "	6-18	3,0
6. Акація	Кора	Субтроп. країни	22-48	4,0
7. Береза	Кора	Півн. Європа	4-16	8,0
8. Каштан	Кора	Середня Європа	4-7	—
9. Квербах	Деревина	Півн. Америка	14-26	0,3
10. Сумах	Листя і паростки	Сіцилія, Еспанія, Кавказ і Греція	12-30	4,5
11. Скупія	Листя	Поділля, Басара- бія, Крим і Кавказ	16-	—
12. Вермен	Корінці	Півн. Україна, Кавказ	12-20	—
13. Валопея	Молоді листоч- ки із жолудів, паростки	Мала Азія, Греція	16-	—
14. Малото	Кора	Океанія	38-42	—
15. Мірабеля	Овочі	Східня Індія	35-58	5,5
16. Амгаробіля	Стручки	Чіле, Сх. Індія	35-52	—

НАЙВАЖЛИВІШІ РОСЛИННІ ГАРБНИКИ⁵⁶⁾

Назва рослини	Які частини рослини	Де росте	% таніну
1. Betula alba	Кора	Півн. Америка	5-8
2. Cassia fistula	Кора, овочі з листочками	Індія	17-
3. Cassia anriculata	Кора	Індія	16-22
4. Eugenia jambos	Кора	Бразилія	-12
5. Hakea glabella	Кора	Австралія	18-20
6. Nopea odorota	Листя	Індія	14-15
7. Inga affinis	Кора	Парагвай	-26
8. Larix danurica	Кора	Японія	9-10
9. Piptadenia cebil	Кора	Аргентина	15-
10. Rumex maritima	Паростки	Європа	10-18
11. Pamarix orticulata	Корінці	Марокко	43-56

55) Демиденко-Леськів: Оброблення шкіри, стор. 12.

56) Wilson: Leather..., p. 279.

- г) Гарбування хемічними штучними продуктами, нпр. синтетичними як танігани.
- д) Неправдиве, або псевдогарбування. Тут не йде про правдиве гарбування. Це не є гарбування лиш імпрегнування шкіри, т. зв. "Rothautsleder".
- е) Комбіноване гарбування — застосування різних методів рівночасно.

Назва рослинних гарбників походить від того, що головною складовою їх частиною є хемічна речовина танін. За своєю хемічною природою танін є слабою ароматичною органічною кислотою з такими властивостями:⁵⁷⁾

- 1. Терпкий на смак
- 2. розчиняється у воді, спирті та етері
- 3. Реакція слаба кислотна
- 4. з металами утворює сіль, напр. з залізом дає сполуку чорного кольору (атрамент),
- 5. вступає в реакцію з лугами
- 6. осаджує желатин
- 7. сполучається з волокном дерми і утворює нерозчинну речовину.

Вживання рослинних гарбників сягає давніх часів і, як розкопи д-ра фон Стокара доводять, вживано їх в повному їх розквіті вже перед 12,000 роками.⁵⁸⁾ Рослинні гарбники по своїй дії поділяються на дві групи:⁵⁹⁾

- 1) Пороганічні
- 2) Катехічні.

До 1) Гарбники цієї групи: каштан, дерево дуба, діві-діві, сумаху і целюльози, мають такі властивості:

- а) при гарбуванні ними одержують тверду шкіру,
- б) ферментують тяжко,
- в) на гарбованій шкірі залишають білий осад.

До 2) Гарбники цієї групи, до яких належать: квербах, кора дуба, кора смереки, верба, гембльока і акація. Мають протилежні властивості, а саме:

57) Демиденко: Оброблення шкіри, стор. 10.

58) Wilson: Leather..., р. 272.

59) Демиденко: Оброблення шкіри, стор. 272.

- а) При гарбуванні ними одержують м'яку шкіру,
- б) ферментують легко
- в) на гарбованій шкірі не залишають білого осаду.

Рослин, що мають в собі гарбник танін є дуже багато. В американському підручнику для виробу шкіри⁶⁰⁾ подано таблицю, в якій узято 336 рослинних гарбників, з яких одначе вживається на більшу скалю в США (імпорт та домашня продукція) менше чим двадцять (Табеля ч. 9).

ТАБЕЛЯ ч. 9.

ІМПОРТ, ПРОДУКЦІЯ І ВАРТІСТЬ ГАРБНИКІВ США ЗА РІК 1937⁶¹⁾

(д — деревина, е — екстракт, к — кора)

Назва	Імпорт ам. фунт	в тисяч. дол.	Продукція	
			ан. фунт	дол.
Квербах д. е.	142,412	4,627	81,226	1,404
" д. сирий	27,310	208	363,706	4,968
Манбров к. е.	15,517	431	—	—
" к. сира	10,288	92	—	—
Мирабеля е.	1,284	46	3,473	81
" сир.	41,174	395	—	—
Вербало-за сир.	5,429	182	13,690	76
Верб.-л. к.	18,709	229	—	—
Валонія е.	701	35	—	—
Валонія к.	25,429	379	—	—
	286,253	6,624	462,095	6,519

Крім таніну рослини мають в своєму складі теж інші речовини, а в першу чергу так зв. негарбник, що у воді не розчиняється. Як також цукрові речовини, що при гарбуванні ферментуються і утворюють молочну кислоту, помічну в процесі гарбування.

Не всі гарбники є однакової якості. Якість гарбників залежить в першій мірі від різних домішок, які можуть подавати шкірі темнішого або світлішого зафарбування, робити шкіру м'якою, ніжною, чи грубшою. Різні рослини мають гарбники в різних своїх частинах: в листі, корі, в деревині, в овочах, в паростах, на овочах і корінні.

60) Wilson: Leather..., p. 278.

61) Wilson: Leather Manufacture, p. 279.

Не всі гарбники однаково розчиняються у воді, а також не всі однаково вбираються шкірою; останнє залежить головним чином від розчинності гарбника, а також і від інших властивостей. Гарбник рослинний може вживатися у вигляді дрібно розмеленої відповідної частини рослини (кораїн), або може бути екстрагований і тоді він вживається у вигляді розчину. Розчин гарбника можна сконцентрувати (згустити) так, щоб зменшити його об'єм і щоб у тім згущенім розчині одержати вищий відсоток гарбника. Перш ніж екстрагувати (витягати) гарбник з рослин (кори деревини, листя і т. п.), необхідно цей матеріал здрібнити приблизно до грубого порошку подібного до терен.⁶²⁾ Розчинність гарбників для різних матеріалів при тій самій температурі є різною, а також розчинність гарбника одного матеріалу залежить від температури.

Екстракт, одержаний безпосередньо в гарбарні в більшості випадків відразу використовується. Такий екстракт має в собі 10-11% гарбника, отже він слабо концентрований і непридатний для довгого переховування. Щоб зробити екстракт більш сконцентрованим, його втримують при температурі нижче 90° С. Упарений екстракт лишається у вигляді густого плину, а при охолодженні лишається густим. Такий екстракт зветься сухим екстрактом. Фабрика екстрактів на такі мішки чи бочки ставить свою марку з позначенням роду та відсотку екстракту.

ТАБЕЛЯ ч. 10.
СКЛАД ДЕЯКИХ ЕКСТРАКТІВ У %-ах:⁶²⁾

Назва екстракту	Гарб %	Цукор %	Вода %	перб. %
Дубовий плин	25	5	59	11
Каштан плин	26	6	58	10
Квербах плин	32	2	60	6
Квербах сухий	65	12	15	8
Валонія сухий	65	1	6	28
Сторска плин	24	2	58	16
Акація сухий	63	3	15	19

62) Демиденко: Обрібка шкіри, стор. 10-12.

63) Демиденко-Леськів: Обрібка шкіри, стор. 15.

Крім перелічених в таблиці ч. 10 рослинних екстрактів є ще деякі інші, напр. целюльозний, що є побічним продуктом при виробництві паперу. Екстракт-целюльоз має в собі біля 30% гарбника та 27% негарбника. З огляду на низьку ціну на цей екстракт він часто вживається для фальсифікування рослинних гарбників. Цей гарбник дуже погано відбирається шкірою.

Як уже згадано, кількість заключеного таніну в гарбарському матеріалі є мірилом його вартости.

Це висловлюється у відсотках та відноситься до 100 частин тягару цього ж матеріалу.

Крім того треба б тут ще й згадати про ціну.

Порівняння одначе абсолютних цін не дає ще правильного мірила. Тому ціну за одиницю при поодиноких гарбарських матеріалах треба обчислювати з ціни за 100 кг призначеного до ужитку гарбарського матеріалу та з пересічної кількості заключеного в ньому таніну.⁶⁴⁾

Крім тих різниць у кількості заключеного таніну та різниць цін, кожний гарбник має свійство надавати шкірі її питоменний характер. Гарбар вибирає отже відповідний для себе гарбник з точки погляду ціни за вжитий гарбник та властивостей, які досягне готовий продукт.

Крім дубової кори ніякий інший гарбник не можна вважати за такий універсальний, бо їх всіх вживається в різній комбінації.⁶⁵⁾

б) Найбільш поширені способи гарбування.

Завданням гарбування — консервувати шкіру та надати їй інших фізико-хімічних властивостей, як еластичности, водонепроникнення (максимально можливого) і т. д.⁶⁶⁾

66) Демиденко-Леськів: Оброблення шкіри, стор. 38.

В цьому короткому розділі згадаємо лише найбільш поширені способи гарбування:

- 1) рослинне гарбування
- 2) мінеральне гарбування
- 3) товщеве гарбування.

Рослинне гарбування, це гарбування в повному значенні цього слова. Воно ділиться на: гарбування повільне, прискорене і швидке.⁶⁷⁾

64) Hoffmann: Das Rohstoffproblem, S. 31-33.

65) Там же.

67) Там же, стор. 37.

Гарбування повільне проводиться у збірниках за допомогою не виєкстрагованих матеріалів, як кора, листя, корінці і т. п. Цей спосіб гарбування не потребує великої праці та механічних устаткувань. Шкіра виходить добра, але процес тягнеться довго (до 100 днів).

Гарбування прискорене — полягає в тому, що в перших фазах гарбування відбувається не виєкстрагованими речовинами (кора, листя й т. п.), а в кінцевій фазі вживається екстракти і деяке механічне устаткування. Прискореним способом виготовляється тепер 80-90% шкіри (підосви, юхт).

Гарбування шкоре проводиться екстрактами. Цей спосіб потребує механічного устаткування. Шкіри гарбовані скоро — гіршої якості, але дешевіші.

Процес гарбування шкір може провадитися у ямах або у барабанах (бочці).

При гарбуванні в ямі шкіра повільно в'яжеться з таніном, при чому шкіра лежить під час цілого процесу спокійно і не підлягає ніякому механічному діянню.

Метою гарбування в бочці — щадити якнайбільше часу. Це можна досягнути трьома середниками:

- а) діянням сильніших екстрактів і гарбників
- б) приміненням руху
- в) підвищенням температури.

Яблонський⁶⁸⁾ подає у своїй книжці цілий ряд способів гарбування рослинними гарбниками; на його думку у цьому гарбуванні з хвилиною переходу з ремісничого способу на індустріальний, час гарбування є довгий. Крім цього треба тут більшого простору для поодиноких відділів, що дається відчувати з величиною підприємства. У зв'язку з тим потрібний великий капітал на довгий час для сировини, та великі поверхні землі на завод. Ці фірми не дають змоги пристосуватися до коливань кон'юнктури. Вищезгадане довело тому до т. зв. скорого способу гарбування у барабані. Тим одначе не досягнуто мети, бо при цьому способі наступає погіршення якості шкіри.

На думку Яблонського гарбування у герметично зачиненому кітлі гарбування проходило б скоріше, що було б теж розрішенням вузького місця виробництва. Волові шкіри можуть гарбуватися протягом 10-14 днів, а „розколені” шпаль-

68) Jablonski: Das Leder, S. 39-40.

ти — 1-2 дні. Загально беручи,⁶⁹⁾ рослинним способом можна гарбувати всі роди сировини.

Гарбування підшвової шкіри йде зі свіжою вагою від 24 кг і вище тобто шкіри тяжких тварин: волів, бугаїв, корів. Крупони, тобто хребти вживається на підшви. Карки переробляється на підметки, а боки на підкладки, зап'ятки і інші додатки до чоловічого і жіночого взуття. На паси до машин вибирається сировину дуже доброї якості і в процесі підготовки гарбування більше лугується.

Готову шкіру натовщується, щоб вона була м'якою.

З малих тварин — корів, ялинок — виробляються верхні шкіри т. зв. юхти. При виготовленні юхти натовщується її, щоб вона не промокала, та щоб була відпорною при всякій вогкості.

Сиру шкіру з телят та коней, як менше вартісну сировину, гарбується теж рослинним способом. Цю шкіру вживається на всякі вироби як шкіряна підшивка.

Якщо рослинне гарбування відбувалося рідко при допоміж одного одинокого гарбника, то мінеральне гарбування переводиться завжди лиш солями одного металю: алюмінію, або заліза.⁷⁰⁾ Усі способи мінерального гарбування мають над рослинними ту велику перевагу, що вони скоро відбуваються, а також дають змогу знову відгарбувати вже гарбовану шкіру, яку на випадок блудів у гарбуванні неможливо продати.

Гарбування галуном, або біле гарбування. Зветься від вживаного гарбника — галуноу, або від білого офарблення одержаного продукту.

Саме гарбування відбувається дуже скоро. Одначе не є дуже стійке, бо навіть водою його можна майже зовсім змити.

Чисте гарбування галуном стрічається рідко та вживається лиш для окремих цілей. Частіше стрічається так зв. угорське біле гарбування, себто властиве галунове, по якому наступає одначе сильне натовщення шкіри.

Велике примінення має ця шкіра, як ремені при возах замість сьгоднішніх ресорів. У нас, у сільському господарстві, застосовують таку шкіру до упряжі.

Своє значення має це гарбування, як основа, для блансе-

69) Демиденко: Оброблення шкіри, стор. 37.

70) Vergl.: Jablonski: Das Leder, S. 44-7.

гарбування. Остання вживається для виробу з ягнячих та козячих шкір — шкіри на рукавички, одяг і т. п.

Еластичність надається шкірі при байцуванні, відтак їх гарбується та оставляється кілька днів для дозрівання.

Блансе-гарбування, що переводиться товщем, переважно жовтком, та пшеничними висівками є другою формою гарбування.

У відмінні від рослинного гарбування при галуновому гарбуванні дуже рідко трапляються помилки.

При блансе-гарбуванні блудів є подекуди більше, які спричиняють між іншим рід самої шкіри, примінення висівок, природна кількість товщу в самій шкірі і т. п.

Суть гарбування шкіри хромом є в тому, що або волокна шкіри покриваються хромом, або колаген шкіри хемічно з ним сполучається.⁷¹⁾ Є два методи гарбування шкіри хромом — однокупелевий та двокупелевий.

При однокупелевим методі шкіра гарбується весь час в одному розчині основного хрому III сульфату. Спочатку гарбування розчин розведений і його поступово зміцнюють аж до кінця гарбування. При методі двокупелевим процес більш складний. У першій купелі шкіру насичують біхроматною кислотою, а потім у другій купелі біхроматну кислоту, що нею насичена шкіра, перетворюють за допомогою гіпосульфіту на основний хром III сульфат. Останній утворює нерозчинні сполуки з тканиною шкіри. Оскільки цей процес відбувається в двох стадіях і в двох купелях, цей метод звуть методом двокупелевим. Хоч при двокупелевому методі шкіру одержується кращої якості, все ж таки його застосовують дуже рідко, бо він є з а б а р н и й.

При цьому роді гарбування велику роль грає знання хемічних процесів. Не без питоменного значення є теж чистота вживаної води та рід її можливих занечищень. Саме гарбування можна механічно у всіх трьох формах виконувати, а саме:⁷²⁾ шкіра може висіти спокійно, можна її рухати в т. зв. гапслях або крутити в бочці.

Як вже в попередньому уступі цієї праці підчеркнено, гарбування хромом в найновішому часі знайшло широке примінення та охоплює біля 70% всієї продукції верхньої шкіри.⁷³⁾

71) Демиденко-Леськів: Оброблення шкіри, стор. 60.

72) Jablonski: Das Leder, S. 49.

73) Hoffmann: Das Rohstoffproblem, S. 32.

Вперше хромове гарбування розвинулося в американців, останні на початку 90 років минулого сторіччя, в наслідок спорудження великих заводів з денною перерібною понад 1500 шкір, оперті на гарбуванні хромом, поважно загрожували німецькому шкіряному промислові.⁷⁴⁾

Результатом американського відкриття, що полягав у вмілому приміненні гарбування хромом на велику скалку, було не лише те, що німецький експорт галуном гарбованих шкір застиг, одначе теж і те, що внутрішній німецький ринок прямо залили хромом гарбовані американські шкіри. Як реакція того на переломі 19 і 20 ст. німецьке виробництво хромової шкіри виявило величезний розріз. Цей розріз одначе попередила, а радше спричинила загальна виміна гарбарських фахівців між Америкою і Німеччиною. Перша німецька фірма, яка спромоглася в 1893 році на гарбування шкіри хромом була Маєр унд Зон в Офенбаху.

До першої світової війни шкіри хромового гарбування вживалися лише для легшого і менш відповідального взуття, або частин взуття; для військових цілей гарбовано лише рослинами.

В сучасний мент шкіри хромового гарбування є надзвичайно високої якості і відповідають вимогам кожного взуття. Особливість хромового гарбування це більша складність технологічного процесу, порівнюючи з рослинним гарбуванням. Хромове гарбування має великі перспективи для дальшого досліджування і вдосконалення. Цим пояснюється, що гарбарські фірми майже кожна має свої виробничі секрети. Може й через це якість хромових продуктів у Німеччині досягнула належну висоту так, що Англія до першої світової війни переробляла на краще взуття головню німецьку шкіру.

Разом із розширенням у Німеччині гарбування хромом та введенням у фабрики гарбарських машин, наступила зміна у фінансовій структурі тих фабрик, вони стають капітал-інтенсивними.

Гарбування залізом є старіше, чим хромом, одначе щойно в останніх часах примінено його технічно у практиці.⁷⁵⁾

74) Becker: Die wirtschaftliche Entwicklung, S. 45-47.

75) Jablonski: Das Leder, S. 52-3.

Мимо деяких спільних моментів різниться воно хемічно від хромового. Продукти гарбування залізом набули вже торговельне значення, та заспокоюють ринок частинно переходно, а частинно постійно, як подошви та легка шкіра.

Значення цього гарбування оцінить щойно майбутнє. Вказуємо однаке на ті країни, в яких відчувається пекучий брак власних гарбників, а заліза мали б подостатком, хоча б скажім і Україна.

Гарбування товщем має особливе значення при виготовленні замші, або ірхи.⁷⁶⁾ Тому, що гарбована шкіра повинна бути м'яка та еластична, її спершу м'якшиться, вапнується (kalken), усувається волос, потім сильно байцується та піддається діянню трану. Тим способом гарбували дику шкіру, напр. гірського козла. Сьогодні т. зв. ірху (замшу), тобто шкіру без личка — виробляється з ягнят, кіз, серн, оленів, яка йде на рукавички, вживається до чищення срібла, кришталів — скла, та при спеціальних вимогах моди — на взуття.

3. ВИКІНЧЕННЯ ШКІРИ (АПРЕТУРА)

Вигарбувана шкіра має поганий вигляд. Вона нерівна, поморщена, пом'ята, та часто поплямлена. Викінчення легкої шкіри має отже своє завдання — зробити її приємнішою для ока та практичнішою в ужитті.⁷⁷⁾

Шкіру по витягненні з гарбників полочуть у воді та просушують, після чого наступає і викінчення (апретюра). Техніка і склад апретюри є різними — в залежності від призначення шкіри та способу її гарбування.⁷⁸⁾

Першою чинністю при викінчуванні шкіри (апретюри) є натовщення її відповідними товщами. При викінченні шкір, часто товар фальшують, а саме при апретурі твердої і м'якої шкіри насичують її різними розчинами, щоби тим узиस्कати більшу вагу. Діється це в той спосіб, що спідню частину шкіри натирають мішаниною товщів і клеїв, які прилягають до шкіри і висихають. Такі шкіри добре вигладжують і продають дешевше.

Таким натиранням шкіри різними мішанинами затирають

76) Там же, стор. 53 - 55. Демиденко: Оброблення шкіри, стор. 63 - 65.

77) Wilson: Leather Manufacture, p. 556.

78) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 12 - 14.

підрізи шкіри та інші хиби. Звідси походить конкуренція в торгівлі шкіри. Доглянути цього фальшування оком ніяк не можна.

По натовщенні твердих шкір їх магляють. Маглявання полягає в тому, що натовщену тверду шкіру, та і дещо просушену дають на спеціальну машину — магель, або роль-машину, яка стискає її, щоб її вирівняти та зробити щільнішою. М'які шкіри — юхти та хроми, прополоскані у воді та просушені зістругують, щоб надати їм однакову товщину. Роблять це ручно, або на т. зв. стругарках — бляжер-машинах.

Шпальти, які одержано з розрізу машиною (пор. II/I) гарбують і роблять з них не раз футрівки, замші (ірхи), а також складають їх по кілька разом, склеюють і фальшують легкі підошви. Із шпальтів роблять також лякерову шкіру та різний гальянтерійний товар. Шпальти переробляють так уміло і гарно, що треба доброго знавця шкір, щоби відрізнити шпальт вигарбований на „крокодила” від дійсно крокодилячої шкіри.

Дуже важною чинністю при викінчуванні м'яких шкір є їх натовщення. М'якість шкіри є однією з дуже важливих прикмет шкіри. Коли хромові шкіри зле натовщені, вони скоро промокають, натягають вогкість, не є еластичні, не м'які і не даються натягати.

Дальше шкіру барвлять. Слід згадати, що барвники, яких вживають до фарбування шкір гарбованих рослинним та хромовим способом, діляться на:⁷⁹⁾

- а) природні
- б) синтетичні
- в) мінеральні.

Природні барвники тепер не мають важливого значення та їх місце зайняли дешеві синтетичні фарби, які дають більшу різноманітність кольорів. З природних досі вживаних фарб в гарбарстві треба назвати гемотеїн — це сухий екстракт кампешового дерева, окисдований киснем повітря, який з солями алюмінію фарбує шкіру начорно — фіялковатий колір, з хромом — на синьо-чорний, з залізом — на сіро-чорний.

Мінеральних барвників у гарбарстві для безпосереднього фарбування не вживається.

79) Демиденко-Леськів: Оброблення шкіри, стор. 85.

Синтетичні, тобто анілінові штучно виготовлені фарби мають найбільше застосування для фарбування шкір.

Їх поділяють на фарби:

- а) основні
- б) кислотні
- в) безпосередні або субстативні.

Основні фарби найбільше застосовують для гарбування шкір гарбованих рослинними гарбниками. Якщо доводиться фарбувати шкіри основними фарбами, то в цьому випадку перед фарбуванням шкіри треба добре набайцувати, тобто наситити 1% розчином рослинного гарбника (сумах, гамбір, смерека).

Основні фарби не проходять глибоко в шкіру, мають виразні свіжі кольори, але через деякий час ця свіжість зникає під впливом соняшного проміння.

Фарби кислотні. Вони дуже скоро сполучаються з тканинами шкіри без набайцування, та є дуже тривалі щодо світла й глибоко проникають в тканини шкіри, але вони менше виразні, не такі свіжі як основні фарби. Ці фарби розчиняються у воді і слабо розчиняються у спирті. Застосовують їх в більшості для гарбування шкір гарбованих хромом, зокрема для замші (велюр) та для тонких шкір гарбованих рослинними гарбниками.

Фарби безпосередні (субстантивні) дуже швидко сполучаються з рослинними тканинами, а також з тканинами шкіри без попереднього байцування рослинними гарбниками. Вживання їх таке саме, як кислотних фарб. Вони тривалі щодо світла і глибоко проходять в тканину шкіри.

Чорна безпосередня фарба застосовується спеціально для хромових шкір і дає дуже добрі наслідки.

Барвлення слугить зовнішньому вигляду шкіри.

Тій цілі слугують також дальші чинності викінчення шкіри, як надання їй полиску чи надання відповідного взору. Для штучного зроблення образу близн застосовується окремі машини, які прямо друкують (правильніше: витискають) бажаний образ на шкірі, при чому машини працюють з тиском до 600 тонн.⁸⁰⁾

Шкіри з готовими штучними близнами досягають свій остаточний зовнішній вигляд по їх прасуванні залізком.

80) Jablonski: Das Leder, S. 75.

При найбільш вживаних методах викінчення шкір у США поверхню шкіри, що виставлена на діяння, завивається разом із плястичними матеріялами покривалом та відтак піддається механічній чинності в різні способи. Ці плястичні матеріяли, що їх вживають до викінчення шкіри, означають в Америці звичайно як „фінішіз”.⁸¹⁾

Модерні плястичні матеріяли скоро розвинулися та з тим і велике число їх нових типів з користю знайшло примінення для шкіри. Сьогодні багато американських фабрик посвятилися продукції тих матеріялів, виготовлення яких зберігається в таємниці. Не зважаючи на те, що ці матеріяли дорогі, гарбарні їх купують, бо бажають у цей спосіб досягнути більшу вартість своєї шкіри. Пересічна модерна американська гарбарня виробляє у своєму заряді весь простішого типу матеріял до викінчення шкіри. Вона купує теж і готовий, одначе лиш такий, який змінється зі стилем та вимогами спеціального типу шкіри.

Слід тут ще й згадати про лякерові шкіри.⁸²⁾ Багата практика та велика вправа не лише самого лякерування, але й попередніх чинностей підготовки та гарбування рішають про вдаість продукту.

Кінцева чинність при хромових шкірах, це означення поверхні шкіри, що у більших гарбарнях роблять машинами.

Остаточна чинність це сортування готових шкір, яке залежить виключно від гарбарні та її способу класифікації. Загально керуються тут такими моментами: походженням сирівця, його якістю, напр. щільністю товару, способом викінчення, хобою товару на личку та спідній його частині.

У торговельній практиці зустрічається часто хиби шкір, з тієї простої причини хотіли б ми на практиці цього відділу задержатися лиш над найважливішими. Як причини хиб можна добачуватися у їх продукційному перебігу і що відноситься до навапнення, скорого чи повільного гарбування, чи самого ж вже магазинування готової шкіри (ременю).⁸³⁾

1. Хиби внаслідок процесу навапнення: Н е д о в а п н е н і м'які шкіри дають нееластичний товар. Такий товар не має відповідної пружности. П е р е в а п н е н і тверді шкіри дають товар, що легко просякає водою.

81) Wilson: Leather Manufacture, p. 556.

82) Мигович: Торівля шкірою, стор. 13.

83) Там же, стор. 14-16.

При невідповіднім відвапненні юхтів е вони тверді, шорсткі, а з часом ломляться.

2. Хиби внаслідок скорого гарбування. Недога р б о в а - н и й товар пізнається по тім, що коли перерізати шкіру, видно в ній на середині білу смужку-живець. То гарбники не перейшли в цілості дерму шкіри, через що залишився в середині шкіри білий пружок. Говоримо тоді, що шкіра така пучнявіє скоро у воді і стає фляковата.

Перега р б у в а н н я шкіри спричинює її „перепалення”. Перепалена шкіра легко ломиться і її найбільше стрічається на ринку. Перепалення шкір приходить звичайно при скорім гарбуванні екстрактами, з причини перегріття шкір у рухомих барабанах. При ужитті сіркової кислоти при гарбуванні шкір і по довгім магазинуванні ломляться вони як текстура. Не перепалена, себто добре вигарбувана шкіра ломиться з трудом, хіба що надто суха. При цьому не перепалена шкіра має на зломах (намісцях, де ломиться) довгі волоконця.

Перепалена шкіра на зломі того не має.

Шкіри ломляться легко також через випа р г а р б н и - к і в. Гарбники випаровують тоді, коли вони під час гарбування не зв'язалися добре із волоконцями дерми. Гарбники випаровують найбільше тоді, коли шкіра стрінеться з водою. Через те тратить шкіра свою пружність, щільність, робиться м'яка, фляковата і легко промокальна.

3. Хиби унаслідок повільного гарбування, як наприклад юхти повільного гарбування з причин недостаточного або лихого натовщення будуть промокальні. Коли натовщується юхти самим плином, смазом, пр. траном, то шкіри будуть д у ж е м ' я к і, але зате будуть промокальні. Щоби юхти були непромокальні, треба натовщувати їх мішаниною товщів, головно лоїв.

Хибою хромових шкір, спричиною невідповідним сушенням та натовщуванням, є т. зв. „бляховатість”. Бляховаті шкіри не мають відповідної м'якості, еластичности, якою то прикметою повинні обов'язково відзначатися хромові шкіри — бокс-кальфи, ріндбокси, шевра, ляки.

4. Хиби внаслідок магазинування, чи інших причин. Свіжо вигарбовані шкіри головно по скорому гарбуванні, ломляться з трудом. Склонність до легкого ломання приходить у шкірах щойно по довшім магазинуванні.

Шкіра з т. зв. „закальцем” при довгім магазинуванні у вогкому місці псується — гние.

Шкіри рослинного, червоного гарбування дістають не раз чорні або зелені плями.

Чорні плями виникають на шкірі, коли вона зіткнеться зі залізним предметом. Також при насолюванні сирих шкір камінною солею, яка має звичайно сполуки заліза, що сполучиться з гарбниками, дістає шкіра чорні плями.

Зелені плями дістає шкіра у вогких магазинах внаслідок інфекції спеціальним родом плісні. Шкіри, що їх переховують не раз довший час у магазинах, відділюють густий, темно-жовтий плин, який тягнеться як живиця. Діється це наслідком випарів з товару найчастіше гірших родів трану. Підшові шкіри покриваються деколи попелисто-зеленим налетом спричиненим випаром гарбника вальонеї. Не є це хіба шкіри. Навпаки — є це добра прикмета, яка свідчить, що виправа шкіри відбувалася при допомозі доброго гарбника, яким є вальонея. Вальонея, це овоч вічного зеленого дуба, котрий росте в Малій Азії та на грецьких островах. Овоч цей має великий процент таніну.

4. Торгівля шкіряними виробами та їх стандарт

У торгівлі шкірою відрізняємо два моменти:

1. Роди товару й його торговельно-мірничі одиниці,
2. Організацію торгівлі шкірою (закуп-продаж).

Готову шкіру гарбарні продають у більших партіях, рахуючи їх в тузінях, кілограмах, квадратних метрах, квадратних дециметрах, квадратних футах.

Загально розрізняємо у торгівлі тверду та м'яку шкіри.⁸⁴⁾

Тверда шкіра продається на вагу, а її роди є: крупони, карки, боки, бронзлі, ходаки.

Крупони (підшови) це хребетна шкіра тварини. Вживається на підшови і золівки. Ціна крупону залежить від якості і ваги. Гарбарня продає шкіру гуртівникам партіями. Одна партія шкіри має 400-500 штук крупонів. Гуртівники, закупивши партію шкіри, сортують її собі після свого розуміння і дуже часто кажуть маркувати крупони, що відповідають в дійсності якості товару А одно маркою АА (два А).

Щодо ваги крупонів, їх ділиться на легкі і тяжкі. Круп-

84) Мигович: Торговля шкірою, стор. 16.

пони вагою до 6 кг. числяться до легких крупонів. Крупони від 7 кг вгору зачисляються до тяжких крупонів.

Слід підчеркнути, що поверхню тяжкого крупону означити тяжко. Немає на це правила, яке б окреслювало, якої поверхні має бути тяжкий чи легкий крупон. При цьому треба мати ще на увазі, щоб грубі крупони не були в дійсності обтяжені при гарбуванні мінеральними гарбниками, від котрих шкіра дістає більшу вагу. Зайти може така дійсність, що поверхня шкіри є мала, сама шкіра груба і важить 9-10 кг, а в дійсності є це товар недобрий.

Крупони меншої ваги, як 4 кг є надто тонкі і до вжитку, напр. для наших селян у Галичині, не надаються. Вживається їх в більшій мірі в містах на підосшви і золівки до жіночого взуття.

В гуртовій торгівлі продається найменше 10 штук крупонів, у виїмкових випадках по 5 штук.

К а р к и . Це передня частина крупону з нерівномірними трьома краями, ваги 2½-4 кг. Вони значно дешевші від крупонів.

Добре вигарбовані карки різняться від крупонів лише тим, що є тонші і грубість їх до країв зменшується. Є часто нерівномірної грубости.

Ліпші частини карків — особливо ті, що прилягають до крупону, продають як золівки, які одначе далеко гірші від крупонових. Загально беручи, ціна карків є 30-50% нижча від крупонів. В гуртовій торгівлі карки продається на вагу, пачками (бунтами), найменше по 10 штук.

Б о к и . Це бокові шкіри тварин, нерівномірної ширини і грубости, довгі на 2 і більше метрів, ширина 20-50 см. Продається в пачках (бунтах) по 10 штук, вага 20-40 кг.

Б р а н з о л і , це пахвини, обрізки шкіри подібні до боків, але тонші. При бранзолях треба уважати, щоби вони були чисті — цебто були попелистої барви. Солідні гарбарі продають бранзолі т. зв. ваш. Є це чистий, гнучкий товар повільного гарбування, добре виполікуваний і гарбований добрими гарбниками. Продають їх у пачках (бунтах) по 10 штук — 20-25 кг.

Х о д а к и . Гірське населення наших Карпат — гуцули, бойки і лемки вживають, як обуву — ходаки. Ходакова шкіра, це шкіра величини як юхт, тільки грубша і ціпко гарбована. Вага ходакової шкіри є звичайно два рази більша від

юхтів, отже виносить 8-15 кг; з пересічної ходакової шкіри вирізується 10-15 пар ходаків — залежно від їх величини.

Обрізки долішньої частини ходакових шкір це бранзолі. Гірське населення вживає їх на підлатування ходаків. Менші куски ходакових бранзолів називаються шкурлати. Вихіснюють їх як підлатки до ходаків і на голови до цівів і т.п.

Вирізані ходаки із самої хребтової ходакової шкіри продають на 50% дорожче від ціни ходакової шкіри.

М'яку або верхню шкіру (Oberleder) продається у квадратних метрах і по різних цінах в залежності від шкіри.

Продаж легкої шкіри у квадратних метрах лишається у наших теперішніх обставинах більш теоретичною, бо у практиці застосовуються квадратні дециметри. В Америці, Англії, і в деяких інших країнах продають тверду шкіру на вагу згідно з їхньою тягаровою системою, а верхню шкіру на основі обов'язуючих там мір поверхні — напр. в Америці і Англії квадратні фути.

До м'яких шкір належать: юхти, ріндбокси (букоти), бокскальфи (кальфбокси), ссаки (Pressack, телячі), шевра (гемзи) і ляки.

Юхти. В торгівлі приходить т. зв. білий і червоний — то військовий юхт. Юхти бувають тяжкі і легкі, першого й другого сорту. Пересічна вага 5-7 кг, продають їх у гуртовій торгівлі по 5 штук найбільше.

Ріндбокси (бувати). Це середні шкіри рогатої худоби, гарбовані мінеральними гарбниками. Також кінські шкіри гарбують на хроми (кінський хром). Продається на метри квадратні, в пачках 5 штук. Один ріндбокс має 1.50-3 кв. м. поверхні, є чорні, жовті і комбіновані краски. На ринку стрічаємо 4 або й більше сортів ріндбоксів. Справа класифікації шкір залежить зрештою від самої гарбарні. Одна фабрика сортує ріндбокси на чотири сорти, інша лише на два сорти.

Бокскальфи (кальфбокс). Це шкіри телят вигарбовані хромовим способом. Є це ніжна шкіра на жіноче і чоловіче взуття. Виправляють на різні барви, а в тім найбільше на чорно і жовто з багатьма відтінками.

Поверхня телячок доходить найбільше до 1 м². Звичайні шкіри мають 0,80 м² поверхні. Продають на метри квадрат. найменше по ½ тузена в пачці.

Шевро (гемза) це легкі шкіри телят та шкіри кіз виправлені хромовим способом. Є це ніжний товар у різних бар-

вах, особливо на жіноче взуття. Продаж, сортування і хиби, як при ссаках. Шевро гарбують також з легких кінських шкірок, але тоді зазначають, що це кінське шевро. Товар гірший від телячого шевра і дешевший.

Ляк е р и — це легкі ніжні шкіри з телят, кіз, овець — хромового гарбування, накладані спеціальною лякеровою масою. Найкращі лякерові шкіри походять з Америки (марки Штерлінга) та Швейцарії (Фрайдерберга). Продається лякерову шкіру на квадратів метри.

Са ф і я н и, це легкі шкірки телят, шкіри кіз та овець, гарбовані рослинним способом.

Ф у т р і в к и — до чобіт на футрування до халяв уживають звичайно кінські шкіри вигарбовані рослинними і мінеральними гарбниками, вживають також легких юхтів.

Організація торгівлі шкірою полягає в загальних рамках у тому, що з гарбарень забирають її більшими і меншими партіями купці-гуртівники. Вони відпродують шкіру меншим гуртівникам, ті — деталістам, а деталісти розпродують шкіру консументам. Таким чином посередницька драбинка в торгівлі шкірою має найменше 4 ланки: промисловець, великий гуртівник, менший гуртівник, деталіст, вкінці — консумент.

Буває однаке від цієї схеми відхилення, згл. її упрощення, а саме — товар йде безпосередньо від продуцента до консумента шкіри, виключаючи посередничі функції торгівлі. Цей випадок заходить тоді, коли гарбарня продає шкіру безпосередньо шевцеві, римареві чи фабриці черевиків і т. п.

Трієр у своїй праці п. н. „Економічне значення технічного розвитку німецької шкіряної промисловости” відрізняє у торгівлі шкіри три епохи:

Перша епоха — це початок 19 ст. Гарбарні були тоді на місцях льокальних потреб, і розкинені по цілому просторі. Гарбар продавав тоді шкіри безпосередньо шевцеві чи римареві.

У другій епосі (друга половина 19 ст.) з розвитком транспортних середників приходить до льокальної концентрації гарбарень, себто гарбарні збираються у тих місцях, де знаходяться найкращі умови на продукцію.

Як посередник поміж продуцентом і консументом виступає торгівля у парі із розвитком торгів шкірою (Ledermesse). Рівночасно з виникненням нерегулярних умов продажу відчують гарбарні щораз більший брак готівки. Імпорт готової

обуви із заграниці стає конкурентом шевців, вони не в силі платити за шкіру готівкою.

Отже, перед торгівлею постає функція уділювання кредиту.

Третя епоха — стоїть під знаком великих підприємств з боку продуцентів шкіри та промисловців, тобто тих, що далі переробляють шкіру. Тут грає велику роль сортимент шкіри, потрібний для перерібки, який можна досягнути переважно лиш в одній гарбарні, а який рідко вдається зіставити за посередництвом торгівлі. Тому й фабрики черевиків радо платять за цей товар більше. Заплата продуцентів відбувається переважно векслем.

Гарбарні мають змогу продати товар дорогою експорту, заграниці, або продати при допомозі агентів чи комісіонерів.

Четвертою епохою на нашу думку було б епоха нинішнього дня. Ця епоха в своїй структурі складна.

В північній Америці напр. маємо багату сировину, великі гарбарні і фабрики черевиків, що нормально працюють та дають змогу торгівлі розвивати її функції. У Німеччині з огляду на брак сирівця запроваджено контрольне господарство.

Фабрики працюють, гарбарні гарбують, однак лиш частина товару йде контрольованою дорогою на ринок. Рівнобіжно біжуча до контрольованої „чорної” торгівлі, яка відповідає правилам вільної торгівлі, дає змогу виховнутися сирівцеві з-під контролю і піти шляхами найбільшого попиту.

У висліді швець, ремісник сьогодні завалений працею і працює за готівку, диктуючи ціну. Фабрика черевиків знова лиш у дорозі компенсації компенсує неконтрольовано продуквані черевики, це саме стосується і гарбарень.

З огляду на це заобсервовані способи торгівлі нинішньої епохи стараємося схопити у три загальні групи:

а) Гарбарня купує сирі шкіри на власну руку по можливостях, на які ми вже вказали в відділі I. „Торгівля сирою шкірою — її ринкові проблеми”, відтак переробляє її та продає за правилами конкуренції, або як напр. у нинішній Німеччині купує сирі шкіри та продає готову шкіру у рамках норм, що вкладає на неї контингентове господарство держави.

б) За віддану до гарбарні сировину одержує негайно її доставець, після умови, еквівалентну вартість готової шкіри.

Це може відбуватися у натурі, або бути перераховане на гроші. Так, напр., певній кількості готової твердої шкіри на підшви, відповідає подвійна кількість сирової шкіри, або різній сировині у вартості нпр. 1000 НМ відповідає пропорційно до різномірності доставленої сировини, різні роди готової шкіри теж у вартості 1000 НМ.

в) За винагородою гарбарня приймає сиру шкіру та виробляє з неї готову шкіру, згідно з бажанням її власника.

В Галичині до II. світової війни була вже започаткована кооперативна організація продажу шкіри, яка теж проявила свою діяльність, доказом чого є те, що Центросоюз, як фахова централь, для Окружних Союзів і їх кооператив закупив в році 1936 шкіри на суму 754,000 зол.⁸⁵⁾ Центросоюз вишукував гарбарні, перевірював товар та підписував умову на доставку шкіри для всіх Окружних Союзів. Про довершену умову з гарбарнями повідомляв Союзи та подавав ціну й умови платності. На основі цього Союзи замовляли шкіру в Центросоюзі. Центросоюз диспонував висиланням шкіри з гарбарні безпосередньо до Окружних Союзів. У цей спосіб обминано магазинування товару в Центросоюзі, що відбивалося на дешевшій ціні шкіри, що її одержували Окружні Союзи. В Окружних Союзах закуповували шкіру поодинокі кооперативи для загального збуту. Окремі крамниці при Союзах зі шкірою та шевським приладдям в Галичині були життєздатні та рентовні, доказом чого були крамниці в Тернополі і Самборі.

III. ЗАМІСНИКИ ШКІРИ ТА ЇХ ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Шкіра від давним давно була одним з найважливіших предметів людського вбрання. І коли ще в праісторичних часах становила вона єдину одіж наших предків, сьогодні є одним з найважливіших матеріалів для накриття ніг, рук та вироблення повсякденних та технічних предметів. Продукція та вироблення шкіри зросли абсолютно, як також числячи на голову населення.⁸⁶⁾ Тим отже очеркнули ми роль шкіри як незаступимого фактора у заспокоєнні однієї з трьох найважливіших потреб людини, якими являються:

85) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 22 - 23.

86) Paul Fischer: Die Lederaustauschstoffe, S. 9.

Застановімся тепер коротенько над такими питаннями: Як

1. відживлення
2. одягнення
3. мешкання

представляється справа з заспокоєнням шкіри:

- а) у світовому масштабі,
- б) у рамках даної держави.

Як уже з попередніх уступів відоме, світова продукція шкіри залежатиме від числа тварин, а запотребування на неї, абстрагуючи від консумпції м'яса — зростатиме із розвитком населення. На думку Фішера⁸⁷⁾ продукція шкіри на голову населення буде постійно зменшатися, а саме тому, що зріст населення у світі є більший, чим тварин. Це значило б, що, рахуючи на одиницю, консумента, у майбутньому розвитку буде відчуватись щораз сильніший недобір на шкіру. Отже зчасом у світі настане брак стільки шкіри, скільки потрібно було б, щоб нормально заспокоїти кожну людину.

І коли повище припущення можна б оспорювати, то економічне положення деяких держав уже в нинішньому часі виявляє великий брак сирівця шкіри, а завдяки сильно розвиненому, зокрема хемічному промислові, старається знайти продукти, які мали б заступити шкіру та відповісти тим самим вимогам.

Клясичним прикладом цих зусиль це Німеччина з кінцем тридцятих та на початку сорокових років нашого сторіччя. Знаний німецький фахівець в тій ділянці Фрідріх Кемпке дає характеристичні вияснення стосовно великих зусиль розв'язання проблеми замісників шкіри, що у дослівному перекладі звучить так:⁸⁸⁾

„Ми є тепер без достаточних власних джерел сирівця і тому числимо на творче та продукційне успосіблення нашого народу і тим же поставлені перед завданням, себе власною силою знова підняти. Ми маємо можливість у наших промислових та індустріяльних продукційних закладах та нашим винахідним хистом, неуступимою та найзавзятішою працею знову здобути поміж народами становище, що нам належиться”.

На основі спостережень наведених на прикладі Німеччини будемо старатися відповісти на питання, чи шкіру можна заступити іншими замісниками, й які вони є?

87) Fischer: Lederaustauschstoffe, S. 168.

88) Fr. Kempke: Rohstoffmangel in der Lederwirtschaft, S. 55.

Під замісниками шкіри (нім. Lederaustauschstoffe) розуміємо за Фішером⁸⁹⁾ такі матеріали, які внаслідок подібним шкіри властивостям є здатні зайняти місце шкіри та знайти примінення замість неї у немалому обсягу. Замісники отже — це матеріали, які мають бути вжиті замість шкіри, чим однак не означається чи вони є гіршими чи рівновартіснішими, чи навіть кращими від шкіри.

Ділянка замісників шкіри є така велика і так різномісна, що дуже важко є знайти для них ясний розподіл. Цей розподіл можна б зробити за приміненням сирівців за родами продукції та за метою примінення. Павло Фішер⁹⁰⁾ ділить замісники шкіри за приміненням сирівців на:

- 1) замісники на базі шкіряних волокон
- 2) замісники на базі текстильних волокон
- 3) замісники на базі паперовій
- 4) гума
- 5) інші замісники, як дерево, солома, живиці, метали, шкіра (свиней, кріликів, риб і т. п.).

Спираючись на даних вищезгаданого автора, вибираємо лише деякі, а саме ті, які дадуть нам змогу добачитись тенденцію, тобто побачити їх позитивні чи негативні сторони конкуренції замісників зі шкірою. Поминаючи поодинокі випадки, про що пізніше буде мова, мусимо звернути увагу на деякі загальні моменти, що кинуть світло на зростаюче значення, яке займають, загально поминаючи Німеччину, Італію чи Францію — замісники шкіри.

Замісники даються по дешевшим цінам продукувати, так, що при деяких готових продуктах, де шкіра не конечно потрібна, заходить корисніша калькуляція продажноі ціни.

Шкіра для свого остаточного виробу зуживає довго триваючого ходу праці, при чому її кусники є не правильної форми, їх величина змінна, а грубість не стала. Замісники натомисть даються виробляти одним тягом, у правильних, чотирокутних плитах, згідно у згори намічених формах. У зв'язку з тим виріб замісників подекуди легший, та з огляду на малу скількість відпадків — рентабельніший чим при шкірі. Як подає Гофман,⁹¹⁾ у Німеччині з всієї фабрикації шкіри на індустрію взуття припадає 70-80%, решту перебирає індустрія шкі-

89) Fischer: Lederaustauschstoffe, S. 10.

90) Там же, стр. 6-7.

91) Hoffmann: Das Rohstoffproblem, S. 171.

ряних виробів. На основі цього ствердження треба і замісників шукати найскоріше при виробництві взуття, на що й ми звернемо особливу нашу увагу.

Льон, бавовна, вовна, природний та штучний шовк, целлюлоза — стоять головно як сирівець, самі чи у найбільших всесторонностях для виробу тканин, що знайшли своє примінення в індустрії взуття при виробі домашнього взуття, а головно з індустрії шкіряних товарів та взагалі вживають тканини не лиш як помічний, однак як головний продукційний матеріал. Жіноче взуття, що підлягає химерам моди, головно у літі, знаходить примінення для верхніх частин у тканинах. Щоб уникнути змучення довгим стоянням при праці на високих обцасах, вживають домашнього взуття, яке роблять у великій мірі з калин. На пантофлі (туфлі) йдуть фільц, а з огляду на його тепліші прикмети (злий провідник тепла) вживають у зимі у формі папучів на нормальну обуву. Тут треба згадати про вживання фільцових чобіт в Україні т. зв. валянки, що у зимі добре „гріють”. Тканини заступають теж вповні шкіряні предмети, які служать охороні речей, документів, грошей. Торби до закупу з тканин вповні вив'язуються зі свого завдання.

Подібне примінення, як тканини при шкіряних товарах знаходить кунстледер (штучна шкіра). Це фабрикат, що має за основу тканину з водопровідною поволокою, або зводопорною лучною веретвою. Кунстледер заступає шкіру при тапецірських výroбах покриття меблів і т. п.

Автовий промисел запотребовує щораз більшу скількість кунстледер до сповнення різних функцій шкіри. Відповідно заготовлена кунстледер перевищає шкіру щодо непроникливости води. Верхня частина замкнутого черевика з кунстледер не знайшла одначе признання, а саме тому, що вона не пропускає повітря, і через те нога не може віддихати.

Папір не є ніяким добрим замісником шкіри, може одначе посередньо через кунстледер бути помічним середником (Hilfsmittel).

Вульканфібер, коротко — фібра, знайшла примінення на велику скалю з повним успіхом у виробі валіз. Їх прикмети — це низька ціна, дуже легкий товар, при чому дуже тривкий. На основі обсервації можна ствердити, що найбільш знаний та найбільше вживаний замісник шкіри це:

Гума. Її значення зростає з часом виробу та примінен-

ня гумових золівок, які знайшли дуже велике примінення в Америці. З хвилиною випуску та захопленням ринку збуту гумовими сподами (золі) приходить до завзятої конкуренційної ворожнечі поміж продуцентами гумових та шкіряних сподів (золівок).

На думку Фішера⁹²⁾ є одначе важко дати об'єктивний образ стосовно добрих і злих сторінок, бо вони рівночасно, залежно від обставин, змінюються при обох матеріалах. При мокрій погоді гумава підошва триваліша, має одначе мимо стосовно нижчої ціни хибу, що не кожна людина її може носити (непористість гуми). Для війська кращими є шкіряні золі, бо видержують залізне підкуття, роля якого це за по бі ж е н н я скорого стертя шкіри. Щодо гумових обцасів, то при них зникають негативні сторінки, що панують при гумових золівках. У обцасах вповні байдуже, чи кусник вжитої шкіри чи гуми, не пропускає повітря чи води. В усіх місцях, де робітники мають до діла з водою, що замочує їх ноги, знайшли покищо єдине примінення одностайні гумові чоботи. В останніх часах у Німеччині появилися д е р е в ' я н і замісники. Їх примінення одначе проблематичне, бо дерево по своїй природі не є еластичне, а здобуття цієї прикмети обнижує тривалість матеріалу. Далі, їх важко оформити для ноги, що при шкірі чи гумі не є важко. Вживане дерево на обцаси не є тривке, бо часто розколюється. Мимо тих недотягнень, у північній Німеччині та Голляндії вживають черевики вироблені в цілості з дерева тополі.

Вкінці слід ще згадати про с о л о м у , яка служить у першій мірі до захорони ніг, у формі обуви, перед зимном, головно, як треба перебувати у зимних приміщеннях.

Реасумуючи цілість, доходимо до переконання, що брак шкіри, як сирівця під оглядом економічним дає змогу цілому рядові індустрії країни використовувати досі менше вартісні, чи менше використані сирівці, продукти чи відпадки.

У зв'язку з тим консументи заспокоєні у своїх потребах, індустрія розвивається та працює, що потягає за собою цілий ряд економічних користей, а щодо заграниці — заощаджується на девізах, які можна зужити для інших цілей, як напр., для закупу чи то харчу (якщо брак в індустріяльних країнах), чи нових продукційних середників — машин, до розбудови індустрії. Хоча ряд замісників у своїх прикметах для точно

92) Fischer: Die Lederaustauschstoffe, S. 67.

означених і доволі обмежених приміненъ, поминаючи вплив моди, є кращими чим шкіра, то все ж таки шкіра у своєму універсальному приміненні залишається цінною шкірою.

Ця сила шкіри, мабуть, полягає в тому, що вона є твором самої природи, а тварина творить її для власної охорони тіла.

Тут можна б покласти аналогію з вовною, твором тварин, якої прикмети всякого роду інші замісники не спромоглися досі перевищити.

IV. УКРАЇНА В СВІТЛІ ШКІРЯНОЇ ПРОМИСЛОВОСТИ

Сьогодні надзвичайно важко писати про будь-яку економічну проблему України, а це зза браку основного чисельного вихідного матеріалу. Числа, які випадково доходять до наших рук, проблематичні й замало довірчі. Числа, знова, до яких певного роду маємо довір'я, вже переважно старшої дати, в чому теж їхнє єдине історичне значення. Стосовно шкіряної промисловости України, то майже ніякого чисельного матеріалу немає. Щоб одначе можна в цьому, так важному питанні для народнього господарства України зорієнтуватись, покористуємося теж загальними інформаціями від людей, які дещо з цією ділянкою ознайомлені.

Співвідношення України до шкіряної промисловости розглядатимемо з точки погляду продукції сирової шкіри, готової шкіри та замісників.

Плекання домашніх тварин це друга після хліборобства ділянка праці сільського господарства в Україні. Рогата худоба, яка має велике значення для продукції сирової шкіри — це найважливіші домашні тварини.

В європейських країнах видно змагання, щоб за зростом населення зростало й число рогатої худоби так, щоб забезпечення людности таким важливим засобом поживи, як м'ясо, залишилося без змін.

Продукція сирової шкіри, яка відноситься прямо пропорційно до продукції м'яса, має ту саму тенденцію. В Україні було інакше (гл. Табеля II.). Унаслідок поступового розорювання степів, із браку сінних трав, число худоби в порівнянні зі зростом людности — зменшилося. По війні в наслідок збільшен-

ня числа селянських господарств і скасування дідичівської власности бачимо приріст рогатої худоби. Цей приріст переривається у наслідок колективізації на Советській Україні та стан рогатої худоби маліє, а з тим скорочується її база продукції сирої шкіри.

ТАБЕЛЯ 11.
СТАН ПОГОТІВЛЯ ХУДОБИ В УССР⁹³⁾ В МІЛЬЙОНАХ
ЗА РОКИ 1912-1938

Рік	коні	рог. худоба	вівці	свині
1912	5,6	6,5	6,2	4,2
1916	5,5	7,7	6,4	4,6
1923	3,8	7,4	8,4	2,4
1928	5,5	8,6	8,1	7,0
1929	5,6	7,6	4,2	7,0
1930	5,3	6,3	3,2	4,5
1931	4,8	6,2	3,4	3,4
1932	3,7	5,0	2,6	2,1
1933	2,6	4,4	2,0	2,0
1934	2,5	5,3	1,6	2,2
1935	2,5	6,3	2,7	4,7
1936	2,5	6,1	2,3	6,0
1937	2,7	7,1	2,8	6,4
1938	2,9	7,8	3,3	7,7

У 1928 р. було на українських землях за В. Кубійовичем 17 міл. голів рогатої худоби, в 1935 р. лише 13 міл., в 1939 р. приблизно скількості року 1928. У порівнянні з іншими країнами світу, українські землі стоять на 7 місці. Цю розмірно велику роль у плеканні рогатої худоби пояснюється величиною території, бо людність лише посередньо забезпечена рогатою худобою, на що вказує табеля ч. 12.

93) Зібране за Кубійовичем: Географія України, стор. 415.

ТАБЕЛЯ ч. 12.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОГАТОЮ ХУДОБОЮ НАЙВАЖЛИВШИХ
КРАЇН СВІТУ⁹⁴ ЗА РІК 1938

Край	Мільйони голів	На 100 мешканців
Британська Індія	160,3	45
США	66,8	54
СССР	63,2	34
Бразилія	40,5	90
Аргентина	33,1	270
Німеччина	18,9	28
Українські землі	16,0	30
Франція	15,6	37
Австралія	13,5	209
Італія	7,7	18
Румунія	4,3	23

ТАБЕЛЯ ч. 13.
ВИВІЗ СИРОЇ ШКІРИ З КОМІСАРІЯТУ УКРАЇНИ ДО НІМЕЧЧИНИ
ЗА ЧАС ВІД ЛИПНЯ 1942 ДО ЛИПНЯ 1943⁹⁵ У ТИСЯЧАХ СОТНАРІВ
(— 100 КГ)

Рік	місяць	рог. худоба	коні	вівці	кози
	липень	13,265	24,006		268
	серпень	5,667			
	вересень	7,877	26,057	72	
	жовтень	5,427	2,793		8,739
	листопад	62,721	5,497		52
	грудень	326,085		3,733	24,265
1943	січень	53,262	3,150	5,280	
	лютий	6,464	13,637	552	
	березень	1,053	10,942		
	квітень	6,399	12,818	660	
	травень	8,324	6,495	173	
	червень	3,777	7,141		
	липень	2,670			2,113

94) Там же, стор. 420.

95) Sondernachweis: Der Aussenhandel-Deutschland, Dezember 1942/43.

Коли тепер зважимо, що консумція м'яса не була надто велика бо виносила на Наддніпрянщині перед І. світовою війною разом із консумцією риби 23 кг річно, при чому селянин споживав ледве 10 кг, а мешканець міста 25 кг⁹⁶⁾, то вияснюється, чому саме було можливим вивозити м'ясо за границю. Тут бачимо аналогію до південно-американських країн, які у наслідок невеликої абсолютної консумпції, мають змогу експорту м'яса, а з тим і сирої шкіри. Різниця між ними в тому, що число рогатої худоби щодо населення, є далеко більше чим в Україні, у чому експортна надвишка.

Табеля ч. 13 подає вивіз шкіри з України до Німеччини за час її окупації. Ці числа не можемо брати як мірило оцінки спромоги експорту сирої шкіри з України, які й відповідали б нашим міркуванням. Цей вивіз переходить поза рамки нормальної політики народнього господарства України та має в собі характер більш примусовий, у якому добро українського нормального народнього господарства підчинене збалансуванню німецького. Годі нам на основі чисел добачатись також якоїсь пляновости. Напр. грудень 1942 р. у вивозі шкіри з рогатої худоби виявляє наглий стрибок на 326,085 тис. сотнарів. Годі теж сказати чи вивіз є рівний кожночасній продукції, чи теж скриває у собі лишки з попередніх років. Єдино можемо ствердити, що за цей час, то є від липня 1942 — по липень 1943 колишній Комісаріят України спромігся на вивіз до Німеччини понад ½ мільйона сотнарів сирої шкіри з рогатої худоби, та понад 100,000 сотнарів кінської шкіри, та округло 25,000 сотнарів овечої та козячої шкіри.

Не без значення для питання сировини шкіри є структуральна зміна в Україні поміж поодинокими родами домашніх тварин, а саме поміж волами та кіньми.

Довгі роки в Україні, головно у степах, велике значення мала годівля сірої української худоби. Віл був тягловою силою, знаний з чумацьких виправ по сіль, знаний з орання українського чорнозему. Від 80 років дев'ятнадцятого сторіччя, вола почав витискати кінь (Табеля ч. 14.) саме у зв'язку з заорюванням степів і із переходом сірої худоби зі степової паші на соломі, через недостаточний корм зменшилася її величина, спав її тягар, поменшала її сила, а для шкіряної промислово-

96) Там же, стор. 430.

сти зайшла втрата так дорогоцінної сировини. На думку д-ра Кейса, що мав доклад у березні 1946 р. на З'їзді німецьких гарбарів у Багнангу, де довелося нам брати участь, належить якраз всіма силами піддержати селян американської зони Німеччини у їх готовості годувати великі штуки рогатої худоби. Тут користь не лише для шкіряної промисловости, але і для інших ділянок народного господарства.

ТАБЕЛЯ ч. 14.
КОНИ І ВОЛИ В УКРАЇНІ ЗА ЧАС 1886-1914⁹⁷⁾

Роки	В тисячах		На 10 волів припадає коней
	коні	воли	
1886-1890	410,8	312,6	131
1901-1905	644,4	161,1	399
1911-1914	757,7	87,4	868

З хвилиною розв'язання проблеми гарбування шкіри свиней, які в Україні дається годувати картоплею, при вмілому переведенні організації зможе Україна доставити шкіряній промисловості поважну скількість бажаної сирівки, тим більше, що уживання свинського м'яса та сала у нас раз-у-раз зростає. На можливість використання свинських шкір у великому масштабі Україні та СРСР вказує якраз Павло Фішер.⁹⁸⁾

Овечі та козячі шкіри (а не кожухи) не стоять на тому рівні, якби вони повинні займати, а це із-за браку продукції сирої шкіри. Тут якраз практична можливість на великі годівельні фарми кіз і овець у наших гірських околицях.

У майбутньому, тим більше, що у зв'язку зі стинанням лісів збільшується випасна поверхня площа для тварин.

За даними Петра Миговича⁹⁹⁾ ми хотіли б загально застановитись над якістю наших шкір, — себто у даному випадку шкір, що походять з українських земель під колишньою Польщею. Якість тих шкір є повністю вдовольюча. Вони мають щільну й сильну дерму, одначе нерівномірну грубість, напр.

97) Кубійович, стор. 421.

98) Die Lederaustauschstoffe, S. 85.

99) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 7.

грубі карки і дуже тонкі боки. Найбільші недомогання шкіри є підрізи та вуграни. Шкіри також зле посолювані, а часто підгнилі.

Єдино телячі сирі шкіри є першорядної якості. Вони сильні, щільні, еластичні, мають гарне личко і однакову грубість, однак при цьому всьому їх хвиба — це підрізи та заневищення. Їх експортували на рахунок загального експорту Польщі — а ціна була на 10-15% нижча з огляду на дві згадані хвиби.

Якість сирих шкір з худоби, головно з Підкарпаття, з огляду на плекання худоби та її ліпший випас у горах є добра та тішиться попитом у гарбарстві. Обезцінює її різник, невмілим відбиранням шкіри з убою.

Тут саме виринає питання якості шкіри, якого носієм є якраз різник. На думку Миговича¹⁰⁰⁾ полягає це в тому, що різництво рогатої худоби сконцентроване на українській території в кол. Польщі у містечках та містах знаходилося в неукраїнських руках, яким зовсім не залежало на задержанні якнайбільшої вартості сирої шкіри.

По першій світовій війні число коней зростало коштом волів. З точки погляду шкіряної промисловости наступила у продукції сирої шкіри зміна у роді продукції сировини, а саме з високоціненої, на менше. Колективізаційна політика змеханізування сільсько-господарського обличчя України — зменшила до непізнання число коней, а з тим і позбавила шкіряну промисловість поважної скількості, хоча не першокласної, то однак побажаної сировини. Незалежно й від цього у зв'язку з тодішньою ситуацією, яка панувала у сільському господарстві України, поважна скількість сирої шкіри з кожного роду домашньої тварини, з огляду на невідповідне обходження, змарнувалась раз назавжди.

У розкопах сіверянських, дерев'янських і волошенських могилах стрічаються нерідко останки шкіряної обuvi різних форм. В одній такій могилі знайдено не високі, гостроносі чобітки з тонкої вичиненої (гарбованої) шкіри (сафіяну). В одній чернігівській могилі знайдено великі чоботи, прошивані бронзовим дротом. Чоботи князя Данила описані так: „Сапоги

100) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 6.

зеленого шити золотом”.¹⁰¹⁾ У тих могилах знайдено теж різні шкіряні пояси та мішечки. Чи якраз повищі шкіряні продукти були з крайової продукції, чи може приходили самі у формі шкіри, згл. як сирівець зі сусідніх країн, з браку відповідного матеріалу годі нам перевірити.

У кожному випадку в історичних пам’ятках маємо доволі бідні вістки про гарбарський промисел.

Із згадок літопису виходить, що шкіру мняли руками, а до вироблення (гарбування) вживали квасу (квась усниєнь — гарбарський квас). З цього отже виходить, що наші предки мусіли знати гарбарську штуку незле, коли їх вироби (сафян) заховались досі, яких походження їм припишемо. Наші бояри, князі, козацька старшина носили чоботи із сафяну. Цей рід шкіри знаний був і є на всій Україні.¹⁰²⁾

Під нинішню пору (до 1934 р.) шкіряна промисловість за Р. Димінським¹⁰³⁾ дуже поширилася по всій Україні, але в невеликих закладах. Найбільше зосередження настало в новітніх часах на Передкавказзі, де була також сировинна база. Розвиток надто повільний, а продукція невиспачальна. Цю коротку та загальникову замітку можемо розширити, на основі особистих розпитів, у яких довелося нам почути, що в місцевостях Полтава, Харків, та Київ—Куринівка мали б бути великі гарбарні.

Невідомо нам теж ближче про готовий товар. Знаємо одначе, що у Німеччині дуже високо цінять „російські юхти”, яких остаточний спосіб вироблення Заходів не точно знають, чому й саме годі вияснити, в чому якраз лежить дуже добра якість товару. Якраз у юхтах добачуємося великої можливості збалянсувати недобір сирої шкіри для потреб України. Це сталося б прямо так, що за вивіз високо вартостевих юхтів за границю можна б ввозити еквівалентну скількість менше вартісної сирої шкіри.

На території кол. Східньої Галичини¹⁰⁴⁾ розвинений гарбарський промисел, особливо виправа юхтів у Болахові, Станиславові, Коломійі.

101) М. Грушевський: Історія України, том I, стор. 261. За П. Миговичем: Торгівля шкірою, стор. 2.

102) Там же, стор. 6.

103) Димінський: Географія промисловости, стор. 480.

104) Мигович: Торгівля шкірою, стор. 2-3.

У Болехові гарбують також тверду шкіру на підошви та ходаки, „ріндбокси“, „кальфбокси“ та ходакову шкіру. У Кутах та Перегінську вигарбовують ходакову шкіру. У Золочеві гарбують ріндбокси та кальфбокси. У Львові є великі гарбарські заведення твердої шкіри, ріндбоксів та кальфбоксів. В Уневі мав монастир провадити гарбарню, де гарбували за оплатою усі роди сирих шкір, що привозили туди наші селяни.

У Галичині були зав'язки українського гарбарського промислу, кооперативного та приватного. В Яворові — Наконечнім була Кооперативна гарбарня, що гарбувала юхти, ріндбокси, а також шкіри на упряж. У Стрию гарбарня „Австра“ гарбувала кальфбокси. У Львові фірма „Хрон“ гарбувала кожухи та хутра.

Бекер¹⁰⁵⁾ добачувався під час I. світової війни у новопосталій Україні надзвичайно сприятливих умов для розвитку шкіряної промисловости. Ця сприятливість лежить між іншим в українському вугіллі — джерелі теплої енергії, яка так важна при гарбарському процесі, і яка рішає поруч води теж про місце осідку для гарбарні. Дальші сприятливі умови будуть лежати, на нашу думку, у можливості продукції рослинних гарбників, яких на українських землях доволі, як дуб, ялиця, береза, акація, лоза. З неорганічних гарбників згадаймо залізо, яке по думці Гофмана¹⁰⁶⁾ має вигляди для гарбування залізом у країнах, що його мають доволі.

Як представляється, вкінці, питання замісників в Україні?

Коли візьмемо під увагу з одного боку брак достаточної кількості самого сирівця, а з тим рівночасно й виробу шкіри, то з другого боку виринає мимоволі питання, чи існують будь-які замісники шкіри, які могли б загальне запотребування на шкіру своїм доповненням покрити.

В Україні дається щодо цього заобсервувати цікаве явище. Фільцові чоботи, т. зв. валянки, носять дуже багато — і то не лиш самі, а одягають на них ще гумові кальшоші. Отже фільц та гума — як замісники шкіри здобули собі повне право громадянства, натомість черевики з дерев'яними золівками, як подав проф. Ламша — що їх була під час останньої війни

105) Die wirtschaftliche Entwicklung der deutschen Lederindustrie, S. 110-111.

106) Hoffmann: Das Rohstoffproblem, S. 35.

ввезла Німеччина, ніхто не хотів купувати. У чому тут причина, важко нам відповісти. Цікаве є як відносилось б населення України до жіночого взуття Салямандир чи Бата, яке зроблене по найновішим зразкам моди, одначе з замісників-фабрикатів. От тут виявилось б, чи замісник сам собою, по своїй суті є вже замісником, чи залежить від осуду і оцінки консументів.

Стосовно шкіряної промисловости, то Україна ніякої по-важної ролі не відіграє, мимо того, що є країною великих можливостей. На нашу думку велика зміна зайде тоді, коли у секторі сільського господарства, як бази плекання рогатої худоби, та у секторі індустрії, як основи до гарбарського промислу ввійдуть люди, що невтомленою, організаційною, піонерською, спертою на глибокім значенні своєї професії, працею, зможуть розбудити досі ще у сні погружені потенціали. Тоді у шпихлірі Європи — Україні — поруч золотої пшениці, знайдуться дорогоцінні українські шкіри, плекані українським селянином, гарбовані українським гарбарем, що заспокоюватимуть потреби заінтересованого посередницькою функцією українського купця.

Л И Т Е Р А Т У Р А

Англійська:

1. Goode's School Atlas Physical Political and Economie. New York, Chicago—San Francisko, 1939.
2. Shiela & Wilson Consumer Economie Problems, Cincinnati, Ohio, 1940.
3. Johann Arthur Wilson: Leather Manufacture, New York, U.S.A., 1941.
4. Colby, Foster Economie Geography, Industries and Resources of the Commercial World, Boston, 1944.

Німецька:

5. Julius Trier: Die Volkswirtschaftliche Bedeutung der technischen Entwicklung der deutschen Lederindustrie, Leipzig, 1909.
6. Becker: Die Wirtschaftliche Entwicklung der deutschen Lederindustrie, Strassburg, 1918.
7. Die Wirtschaft des Auslandes No. 5. 1900-1927.
8. Ludwig Jablonski: Das Leder, seine Herstellung und Beurteilung. Berlin, 1930.
9. G. V. Die Preisbildung am Haeute und Ledermarkt Wirtschaftsdienst, H. 20, Jahrg. XVI. Hamburg, 1931.
10. Ernst Beutel: Grundriss der Warenkunde, Berlin-Wien, 1933.
11. Wirtschaft und Statistik — Berlin 1934.
12. Hans Hoffmann: Das Rohstoffproblem der deutschen Lederindustrie. Diss. 1938. (Hildburghausen).
13. Friedrich Kempke: Rohstoffwandel in der Lederwirtschaft. Berlin 1939.
14. Statistisches Jahrbuch fuer Deutsche Reich 1921/22 — 1941/42.
15. Paul Fischer: Die Lederaustauschstoffe, Muenchen-Berlin 1942.
16. Sondernachweis: Der Aussenhandel-Deutschland, Dezember 1942-43, Berlin.
17. E. Rieger: Preisberichtigungen an den Weltwarenmaerkten, Sueddeutsche Zeitung, Jahrg. 4, No. 28, 6. April 1948.

Польська:

18. Wicenty Humnicki: Krotki kurs towaroznawstwa, Ksiegarnia Polska, Warszawa 1920.

Українська:

19. Петро Мигович: Торгівля шкірою, Львів 1937.
20. Кубійович В.: Географія сільського господарства у збірнику: Географія українських і сумежних земель. Краків-Львів 1943.
21. Роман Димінський: Географія промисловости у збірнику Географія українських і сумежних земель. Краків-Львів 1943.
22. А. К-р: Роля господарства України в СССР на тлі останнього п'ятирічного плану Г. К. Ж. Ч. 3. (9), рік II. 1948.
23. Демиденко-Леськів: Практичний курс оброблення шкіри. Регенсбург, 1948 р.
24. Українська загальна Енциклопедія, Том III. Видання Кооперативи „Рідна Школа”, Львів-Станиславів-Коломия.

УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІЧНА ВИСОКА ШКОЛА В МЮНХЕНІ

Серія дисертацій, ч. 1.

Graduate School of Economics, Munich, West Germany

Dissertation series, no. 1.

УВЕШ існувала недовго (1945-1951), але за цей короткий час випустила значне число дипломованих економістів (після 6-го семестра з відбуттям семінару і доповіді на цю тему) та інженерів економічних наук (після 8-го семестру та захисту дисертації). В брошурці „Шість років УВЕШ”... (Мюнхен, 1951) сказано: „Фахові інженерські праці уявляють собою наслідок самостійного збирання й опрацювання матеріалу... Темати праць взято з різних галузей господарства залежно від зацікавлення автора... їхні теми мають пряме, або посереднє відношення до відбудови господарства України”...

Щоб відновити пам'ять про шкільну освіту на еміграції в Німеччині, випускники вищезгаданої школи рішили започаткувати „серію дисертацій” з метою, щоб важливіші дипломні праці були занесені до каталогів, головнo університетських бібліотек зі слов'янськими відділами Канади та Америки.

Згідно академічних правил, дисертації є документами даної школи і тільки вони мають право їх публікувати, але тому, що УВЕШ вже від 1951 р. не існує і в наших умовах не можна скласти керівництва тими справами, ми цю прогалину заступаємо ініціативою колишніх випускників.

Ми будемо радіти, коли наші колеги посліdkують цьому прикладові.

*Інж. М. Бручковський
д-р М. Бойко*

